

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Svmmvla Casvvm Conscientiae De Sacramentis

Gretser, Jacob
Ingolstadii, 1611

De Evcharistia.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40295

DE EUCHARISTIA.

Quest. 166.

Lege qua de
altari dixi in
Muricibus
cap. 15.

* Hebr. 13. Ha-
bemus altare,
de quo edere
non habent
potestatem,
qui taberna-
culo deser-
uiunt.

VÆRITVR I. Vtrum hoc Sacramentum re-
ctè nominetur *Sacramentum altaris*. Respon-
det Beza in Quæst. & Responsis de Cœna Do-
mini, ita, vt satis indicet, se primam illam ap-
pellationem sublatam cupere. *Vide mihi, inquit, Satanae
versutiam; nec enim dubium est, quin altaris istius occasione
fretus, sacramentum in sacrificium, & quidem ἱερατικὸν trans-
formarit. At * in scriptis Apostolicis nulla est altaris, sed dunta-
xat mensa Domini mentio. Tanti est momenti nihil temerè, ne
adiaphoron quidem in Ecclesiam inuehere.* Concedit enim
Beza fuisse in veterum Ecclesiis, aliquã altaris speciem,
*loco conuenienti positam, quo conferebantur, inquit, dona &
munera.*

Antipharmacum.

BEZÆ opponimus Lutherum, qui in vtroque Ca-
techismo, *Minore & Maiore*, in ipso etiam titulo, literis
grandiusculis, nominat Eucharistiam, *Sacramentum alta-
ris*. Et deinde quærit: *Quid est itaq; sacramentum Altaris?*
Occlamat Hunnius Tract. *de Eucharistia*, Lutherum hoc
non facere *more Papistarum*. Scilicet hoc nobis hic curæ
est, quo sensu Lutherus Eucharistiam *Sacramentum al-
taris* vocet; non; vtrum *Sacramentum altaris* vocet: cui
forsan inuito & reluctanti hanc appellationem veritas
extorsit: vt cum alioqui perpetuo *Cœnam* crepet; in vtro-
que Catechismo veterem Nomenclaturam retinere co-
actus fuerit, tam ad suum & suorum, quàm ad Caluini-
starum dedecus ac probrum. In Colloquiis itidem Ger-
manicis est Titulus de *Sacramento altaris*; Et in decursu

ora-

orationis, tertio fermè verbo, *Sacramentum altaris* inuenies.

Quæritur II. Quæ sit materia huius Sacramenti. Respondent quidem omnes, vniuersim & ordinariè materiam esse panem & vinum. Sed iam

Quæritur III. Num in necessitate liceat in locum panis aliud cibi, & in locum vini aliud potionis genus substituere.

Respondet Beza epist. 2. ad Tiliū, id licere. Nam *secundi generis* (hoc est, eiusmodi, quæ pro occasione & necessitate mutari queunt) sunt ipsa signorū materia, & nonnullorum rituum à Domino institutorum forma, ut exempli gratia, panis & vinum sunt Cænae signa ex Domini institutione. Vbi igitur panis aut vini vel nullus est usus, vel nulla certo tempore copia, num Cæna Domini nulla celebrabitur? Imò ritè celebrabitur, si quod panis aut vini vicem vel ex usu communi, vel pro temporis ratione supplet, panis & vini loco adhibeatur. Hac enim mens fuit Christi, cum panem ac vinum ad hæc mysteria deligeret, ut propositis earum rerum signis, quibus corpus nostrum alitur, veram alimoniam spiritualem velut ob oculos repræsenteret. Itaque à Christi sententia nihil aberrat, qui nullo prorsus nouandi studio pro pane & vino substituat, quæ etsi non parem, similem tamen alimonia analogiam habeant.

Longe adhuc Maiores tibias inflat cum suo Caluino Beza epist. 25. Rogatus Calvinus, inquit Beza, à fratribus, qui tum in America erant, ubi nullus est vini usus, liceretne pro vino uti in Cæna Domini, vel aqua simplici, qua plerumq; illic utuntur, vel alio illic non inusitato potionis genere? respondit, fuisse Christi in hoc instituendo sacramento consilium, ut spiritualis alimonia, id est, sui ipsius x̄i uerit̄av nobis sub communis cibi ac potus symbolis repræsenteret: ac proinde, si non

fuiſſet tum in Iudaea communis vini vsus, proculdubio alia vulgari potione vsurum fuiſſe, quod ex ipſius ſcopo ac conſilio liquet. Itaq; nihil à Chriſti conſilio ac voluntate alienum facere videri, qui non contemptu, neque temeritate, ſed ipſa neceſſitate adacti, pro vino aliud in iis regionibus uſitata potionis genus uſurparent. Hoc Domini Caluini reſponſum, ut optima ratione nixum, & Chriſti conſilio cōſentaneum noſter cœtus ad eò comprobauit, ut eos ſuperſtitioſe facere cenſuerit, qui à vini ſymbolo uſq; ad eò penderent, ut alteram Cœnæ partem omittere mallent, quàm à *ἀνάλογον* aliud ſymbolum, ita cogente neceſſitate, uſurpare. Quòd ſi quis obiiciat alterum Sacramenti uſum, quo fit uidelicet, ut mutuam coniunctionem ſic quoq; teſtemur; reſpondemus, non eſſe quidem negligendam, ac non tamen ad eò præciſe urgendam analogiam panis ex multis granis, & vini ex multis acinis confecti: ſed ad illam mutuam coniunctionem teſtificandam ſufficere, quòd iſdem in genere ſymbolis nempe cibo & potu utamur, eandemq; fidem teſtificemur. In hac autem quaſtione eandem valere rationem arbitramur, ſi modò iſ, de quo agitur, vel minimam vini deguſtationem ferre nequit, ut uidelicet, potius quàm integram Cœnam nõ peragat, vel aqua, vel alia ſibi familiari potione utatur; neq; dubitet tam ſibi ſub hoc potu, quàm ſub vino ſanguinem Chriſti communicari; cum promiſſio ſit generalis, & ad omnes fideles ſpectet.

Corollaria nonnulla ex Caluini & Beza
monſtroſa ſententia, vel potius
ſtultitia.

SEQUITVR I. In locum panis poſſe à Caluinifſis ſubſtitui caſeum, carnes agninas, hœdinas, ueruecinas, bouinas, vaccinas, pultes, & quid non? quia omnia iſta eſculenta ſunt,

sunt, manducari idonea. Est autem apta materies tempore necessitatis, quidquid comedi potest: cum Christus in cœnæ huius institutione non speciatim ad symbolum panis, sed ad quodlibet, cui edulij ratio quadrat, respexerit.

II. Sequitur, in locum vini posse substitui aquam simplicem vel medicatam & distillatam, vel *cereuisiam*; vel *mulsum*, siue, ut vocant, *medonem*; quia in hoc quoque symbolo Christus ita rem instituit, ut cœnæ rationem non simpliciter ad vinum, sed ad quemcunque liquorem, qui potari posset, alligaret. Quocirca iam pridem quoque Philippus Melächthon Ruthenis *hydromelitos* siue *mulsi*, ex melle & aqua confecti, gratiam in cœna fecit; cum rarus apud illos sit vini vsus: & qua potestate & facilitate Ruthenis hanc prerogatiuam concessit, eadem, sine dubio, concessisset Philippus populis Septentrionalibus vsum *cereuisiæ* in cœna; vel etiam simplicis aquæ; nam qui *mulsum* concedit, is nihil causæ habet dicere, cur benignitatem suam ad cætera potus genera extendere abnuat.

*Philipp. lib. de
integro cœna
& sic.*

III. Sequitur; non tantum alteram partem in aliam, ut, verbi gratia, vinum in aquam; vel panem in caseum, sed & simul in vna eademque cœna panem in caseum, vel in aliud edulium; & vinum in aquam, vel in aliud potaculum commutari posse, quandoquidem Christus in hac institutione cibum & potum spectauit, non præcisè hunc; nempe, panem & vinum.

IV. Sequitur abstemios iam liberè à Prædicantibus poscere posse, ut cœna sibi eo in potu administraretur, quem ferre possunt, siue sit aqua simplex, siue *cereuisia*, siue *mulsum*. Et ne horum & similium paradoxorum
soli

soli Calvinus & Beza approbatores censeantur, ecce totam Geneuensem synagogam ad stipulatricem habent. Et ut abstemius alium potum; ita si quis panem comedere non posset; (quales nonnullos fuisse legimus) aliud edulium substituere posset; ut & tunc si ob morbum panem manducare & deglutire æger non valeret. Et esse nationes quæ pane careant, notat ex lib. 8. Arriani, & ex Strabone Hospinianus lib. 5. Sacramentariæ historiæ.

Antipharmacum.

Luth. hom de
baptismo, rom.
7. lat. Viteb.

UT tibi, Luthere, isthæc placent? Dic, obsecro. *Sacramentum corporis & sanguinis Christi, nisi mandatum & institutio seruetur, non est sacramentum: ut si quis pane & vino proposito, ad altare stans pronunciaret non ipsa verba sacramenti, sed aut Decalogum, aut symbolum Apostolorum, aut sententiam aliquam sacram, aut Psalmum. Aut contra, si non panem, nec vinum, sed aliud quicquam sumeret, ut vel aurum, vel argentum, vel carnem, vel oleum, vel aquam; etiam si pronunciabit illa ipsa verba institutionis Christi, tamen non esset verum Corpus & verus Sanguis Christi; & ut maximè ad sit Dei verbum, & Dei creatura, tamen non protinus est Sacramentum. quia, non adest institutio & mandatum eius. In ea enim institutione nominatim iussit adhiberi Panem & Vinum; & illa verba dixit; sumite, comedite, hoc est corpus meum, &c. Bibite, hic est sanguis meus, &c.*

Eadem Calui-
nus lib. 4. Inst.
cap. 17. §. 43.
Lege Bellar.
lib. 4. de Eu-
char. cap. 7.
& seqq.

Quæritur III. Qualis debeat esse panis cœnæ, num azymus, an fermentatus. Respondet Beza epist. 12. *Panis azymusne sit, an fermentatus, non magnoperè putamus laborandum, quamvis communem panem sentiamus ordinationi Christi multò esse conuenientiorem. Cur enim azymo pane usus est Dominus, nisi quia per id tempus, quo sacram illam Cœnam ipsi visum est instituerè, nullus in Iudæa alio pane utebatur?*

Aut

Aut igitur Azymorum feſtum ſimul reſtituatur, oportet, aut fatendum eſt, communem & omnibus uſitatum panem exemplo Domini rectius uſurpari, quamuis azymum panem Dominus adhibuerit: ut de veteris parioris Eccleſia more taceam, quem adhuc Græca Eccleſia retinet.

Idem Beza in quaſtionibus ſuis quaſt. 242. De azymo verò pane quid cenſes? Reſpondet: *Et ſi ea de re nolim, ut de ſumma rerum contendere, liberè tamen diſco nauum eſſe duplicem in iis Eccleſiis, qua azymo potius, quàm fermentato pane utuntur. Hoc enim & Iudaïſmum ſapit, & minus eſt quotidiani cibi analogia accommodatum.*

Antipharmacum.

HVNNIUS Tract. de cœna Domini: *Ut verus & naturalis diſtribuatur panis, eſt res neceſſaria: ſicut enim aqua pertinet ad baptiſmi ſubſtantiã, ſic panis & vinum ad ſubſtantiã Cœnae. Ut autem panis ſit azymus, qualis in noſtris (Lutheranis) Eccleſiis adhibetur, vel fermentatus, id verò proſus indifferens atque liberum eſt, &c. (Libertinis videlicet, non autem illis, qui in pectora ſua demiferunt illud: ſi Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus.) Si panis azymus in adminiſtratione prima cœnae potuit habere locum, quid ni etiam in noſtra?*

*Lege Bellarm.
loc. cit.*

Quæritur IV. Vtrum panis azymus Euchariſticus rectè & licitè in formam rotundam & orbicularem conformetur. Reſpondetur; Calviniſtas olim id liberum reliquiſſe; At nunc indies rigidioreſ efficiuntur. Quocirca Calviniani Emdenſes, in libro de ceremoniis Cœnae, panem illum orbicularem, quem vocamus *Hoſtias & Oblata* penitus repudiandum & exterminandum cenſent. Synodus Belgica Calviniana apud Schultingium lib. 9. Hierarchicę Anacriſeos. *Oblati ſeu hoſtiis non eſt utendum in*

20d

H

cœna,

cæna, sed communi pane. Contra hos fusè disputatum est in Muricibus Prædicanticis cap. 14. Hic ex Hunnio contra istud virus aliud medicamentum apponam.

Antipharmacum.

HUNNIUS Tract. de cæna: Est hæc detestanda illorum pseudodoctorum hypocrisis, quod subinde ex necessariis faciunt adiaphora, & è contra res indifferentes in necessarias transformant. Presentiam realem corporis & sanguinis Christi in Cæna, hisce in terris celebrata, repudiant, curiosi interim & superstitiosi circa adiaphora. Et Beza scribit plus quàm hæreticè, licere in defectu panis & vini adhibere res alias, quæ cum pane & vino quandam analogiam habeant: interim accidentali forma panis offenduntur illi homines, hoc est, substantiam panis permittunt cum alia quadam re permutari, haud aliter, ac si sit res indifferens: at circa accidentalem formam mouent rixas, dum nostram ut impiam sine omni causa reprobant; & qualis ea esse debeat, potestate prætoria definiunt ac præscribunt. Quis hic non exclamet cum Christo? Duces cæci, excolantes culicem, & camelum deglucientes.

Quæritur V. Vtrum vino Eucharistico miscenda sit aqua. Respondet Lutherus in Formula Missæ pro Ecclesia Witebergensi. Nondum constitui mecum, miscendane sit aqua vino. Quanquam huc inclino, ut merum potius vinum paretur, absq; aqua mixtura, (Quid nî? sic enim palato cœnantium iucundius & sapidius accidet) quod significatio me malè habeat, quam Isaias cap. 1. ponit. Vinum tuum, inquit, mixtum est aqua. Merum vinum enim pulchrè figurat puritatem doctrinæ Euangelicæ.

Antipharmacum.

Hic vides, cur tam libenter Lutherani, nec dubito, quin & Calviniani, putum putum merum bibant. nam
hoc

Tom. 2. Lat.
Witeb.

hoc indiluto potu profitentur doctrinae suae puritatem; in cratere suo lymphas ferre nolunt, ne cum illo cantare cogantur.

In cratere meo Thetis est coniuncta Lyao

Est Dea iuncta Deo, sed Dea Maior eo

Nil valet hic, nec ea, nisi sint ambo * Pharisae

A modo propterea sit Deus absq; Dea.

* diuisa, se-
parata.

Contra hoc Lutheri deliramētum muniet te lectio Bel-
larmini lib. 4. de Eucharist. cap. 10. & 12.

Quæritur VI. Quæ sit forma Eucharistiæ. Respōdeo; hic plusquam Cadmeum bellum inter nouos Euangeli-
stas bellari. Sunt enim, qui nullam admittāt, ne ipsa qui-
dem institutionis verba à tribus Euangelistis & Apосто-
lo Paulo 1. Cor. 11. recitata. Ita enim Lutherus serm. de
Eucharistia Tom. 7. Lat. Witeb. *Verborum Christi nullam
rationem habent, sed illa ventorum turbini discerpenda & au-
ferenda permittunt. Māducate, hoc est corpus meum, &c.
Hæc, inquam, verba nullius apud illos habentur aut pretij aut
ponderis, & momenti, sed illa oscitanter transiliunt & præter-
eunt. Contēdunt in hoc sacramento nihil aliud esse, quàm mor-
tis Christi annunciationem & prædicationem.*

Zuuinglius quoq; in Responſione ad confessionem
Lutheri, purgat se & suos, nescio quàm probè, à labe sibi
& suis à Luthero aspersa, quasi cœna Domini careant;
*cum eorum cœna nec verba aliqua certa, nec contextum aliquē
certum habeat.* Certè Bucerus, insignis Zuuinglianus, hæc
chartis illinere nō erubuit in cap. 26. Matthæi. *Christus,
nusquam iussit verba ista sua repetere.* Potest ergo cœna
Zuuingliana & Calviniana absq; verbis Christi institui
& peragi. Item: *Nusquā iussit Paulus vel Christus, verba illa;
hoc est corpus meum, &c. super panem & vinum recitare.*
Quidqd sit de Bucero, Kemnitius certè in 2. part. Exam.

Concil. Trid. sess. 13. cap. 1. Et Westphalus in libro, qui inscribitur; *Recta in Deum fides.* affirmant, inter suos esse, qui verba institutionis simpliciter à cœna reiiciant. Et Lutherus in Colloquiis Latinis, tit. *de cœna* scripsit: *Miseriam cœna esse panem & vinum: formã corpus & sanguinem Christi.* Idem asserit in Colloq. Germ. tit. *de sacramento altaris:* in *S. de causis sacramenti.*

Præterea non quæritur inter istos, quæ nam verba recitari debeant; vtrum præcisè illa, quæ inveniuntur apud Euangelistas; an omnia, quæ 1. Cor. 11. S. Paulus commemorat. Et hoc quidem posterius iam communis Lutheranorum vsus habet. Lutherus tamen in Formula Missæ formam auspicatur inde: *Qui pridie quàm pateretur, &c.* & terminat illis verbis: *In mei memoriam facietis, &c.* Adde, quod qui Institutionem illam ex Apostolo recitant, id non faciunt, nisi per modum concionis, populi instituendi & commonefaciendi causa, non vt panem & vinum consecrent: quamuis veritas de consecratione ita ipsorum etiam hæresiarcharum præcordiis insita fuit, vt interdum insciis certè, si non inuitis, exciderit: nam in Colloquiis symposiacis Lutheri, tit. *de sacrosancto altaris sacramento* est paragraphus, *vom consecrieren des Sacraments. De consecratione sacramenti.* Subiicitur textus: *D. Martin Luther ward gefragt / ob es in der Prediger Nacht stünde / das Abendmal zu consecrieren. Quæstum est ex Luthero, num in Prædicantium arbitrio sit cœnam Domini consecrare.* Kemnitiu quoque verba

Eucharistica concedit esse consecratoria,

sed sensu ab orthodoxis

longè diuerso.

Anti.

Antipharmacum.

Ab hac Sectariorum inconstantia & incertitudine, vt liber sis ac tutus, lege & in animum demitte, quæ Bel- larminus disputat lib. 4. de Eucharistia, cap. 13. & 14.

Quæritur VII. Quid sentiendum de illo Lutherano Diacono, qui, vt scribit Lutherus in Colloq. Lat. tit. de Cæremonis, cum consecrare deberet in Missa (Lutherana) hostias, putans incongruum esse dicere, HOC EST CORPVS MEVM, dixit: HÆC SVNT CORPORA MEA. Deinde apud ceteros gloriatus est de sua scientia, dicitans, nisi tam bonus fuisset Grammaticus, magnam instituissem haresin, & tãtum vnã hostiam consecrasset. Respondet Lutherus: Huiusmodi multa nebulones in lucem producunt Grammatici, Dialectici, Rhetores scripturam confundentes, sicuti Seruetus, Campanus (Philippus & alij innumeri) Deus suam Ecclesiam conseruet. Bona responsio; Interim tamẽ meminerit Lutherus, hũc tam præclarũ Diaconũ ex sua disciplina p̄diisse.

Quæritur VIII. Num verba Institutionis aliquid valeant, & nonnullam efficacitatem habeant, si proferantur lingua communicaturis ignota, vt latinè, apud illos, qui latinam linguam nesciunt.

Respondeo, Lutherum videri aliquãdo existimasse, cœnam nullius aut certè exigui momenti esse, si lingua communicaturis ignota, aut tacitè, nõ palam & apertè, pronũciarentur, nam hinc nata est illa Hungarorũ quorundam petitio ad Lutherum in Colloq. sympos. tit. de sacramento Altaris. *Welche Vngern so zu Witeberg studierten/ Baten/ man wolte ihnen das Sacrament vnder beyder gestalt raichen / weil sie aber nicht teutsch verstanden/ noch die Wort des Abendmals/ so teutsch gesungen worden/ Baten sie/ man wolte ihnen ein sonderlich Abendmal auff lateinisch halten.* Latinus Col-

346

loquiorum translator ita reddidit Tom. 2. tit. de cœnæ Vngari quidam studiosi petebāt Eucharistiam in Ecclesia VVitebergensi sub utraq; specie, quia vero non intelligerēt Germanicè verba cœnæ, petierunt propriam & peculiarem cœnam, latinè, priuatim. Quid Lutherus? Hoc illis denegauit: quia scirent Christi institutionem, manendum tamen illis esse coram communis Ecclesie ordinatione. Esto; verba non intelligerent, tamen cum scirent veram esse ordinationem, & Christi testamentum, & in Ecclesia VVitebergensi publicè & communiter dari per Verbum in Verbo; ideo nequaquam deberēt sese ab Ecclesia separare. Nam multò tutius esset ipsorum conscientis, & minus scandalosum Ecclesie, si communione publica uterētur, quod deinde obedientes cum gratiarum actione fecerunt.

Antipharicum.

Etsi Lutherus Vngarorū petitioni nō annuit; nunq̄ tamen hoc vt postularent adducti fuissent, nisi prius ex Lutheri & Lutheranorū doctrina intellexissent, necessarium esse, vt verba cœnæ lingua comunicaturis nota pronūciarentur. Neq; insuetū fuit Lutherō, dogmatis suis contraria & facere & respōdere, & pro varietate tēporis sententiam inconstantissimè mutare. In captiuitate Babylonica optat Lutherus, vt verba Institutionis noto idiomate proferantur: cū ad fidem excitandā referantur. Vtinā, inq̄t, vt in oculis nostris, aperta altaq; voce pronūciaretur Verbū seu Testamentū (hoc est, verba institutionis) idq; in qualibet populorum lingua, quo fides excitaretur efficacius. Cur enim liceat Gracè & Latinè & Hebraicè Missam perficere, & non etiam Alammannicè, aut alia quacunque lingua? Hæc doctrina Lutheri fecit, vt qui Germanicā cœnam non intelligebant; latinam poscerent. Beza quoq; quæst. 90. vult verba cœnæ clarè & lingua nota recitari, satis indicans cœnam non valere, vbi hoc omittitur.

Luth. in Formula Missæ,
Tom. 2. Lat.
VViteb.

Quæ-

Quæritur IX. An Miniſter prolatis verbis ad panem ſtatim poſſit panem communicãtib; distribuere; eoq; distributo, ad benedictionem & distributionẽ vini procedere. Reſpondet Lutherus: *Liberum ſit Epifcopo, quo ordine velit utraq; ſpeciem vel ſumere vel miniſtrare; potuit enim utrunque, nempe panem & vinum continuo benedicere, antequam panem ſumpſerit, vel inter benedictionem panis & vini ſtatim ſeſe & quotquot voluerint, pane communicare. Deinde vinũ benedicere, ac demum omnibus bibendũ dare, etc.*

Antipharmacum.

S. AUGVST. epift. 118. ad Ianuarium. *Quod tota per orbem frequẽtat Eccleſia, de eo, quin ita faciendũ ſit, diſputare, inſolentiſſime inſania eſt; quia, vt alibi dicit idẽ S. Auguſt. nos populi Dei, vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt.* *Epift. 86.*
 At modus, quẽ Lutherus ex fanatico ſuo capite præſcribit, inauditus & eſt & fuit, etiam tunc, quãdo ſub vtraq; ſpecie populo Euchariftia dabatur: ſemper enim vtraq; ſpecies à ſacerdote primũ consecrata & ſumpta eſt, & poſtea populo diſtributa; nec contrarium exemplũ proferri poteſt: nam q̃ Lutherus de Chriſto ingerit, quaſi ita egiſſet; cur ipſe Lutherus & Lutherani exemplũ Chriſti non ſequuntur, cum vbiq; tam ſedulos & rigidos Chriſti imitatores ſeſe non modò profiteantur, ſed & iactent? Chriſtus panem fregit. Cur ipſi à fractione adeo abhorrent, vt multi eorum malint ſolum vertere, quàm cum Caluiniftis panem frangere? Cur mane cœnant; ac non potius veſperi cum Chriſto?

Quæritur X. Num Lutheranus Miniſter poſſit communicaturo, ſeu conuiuæ ſuo porrigere hoſtiam ſeu panem, ſuper quem consecrationis verba non ſint pronũciata. Reſpondeo: exſtat hac de re lepida ſatis historiola in Colloq. Sympoſiacis, tit. *de Sacramento altaris*, fulta nõ modo

modo Lutheri, sed & Pomerani iudicio. Audi mira mirissima: Von einem der die gesegnete vnd vngesegnete Hostien für eins hielt / Urtheil D. Martin Luthers / vnd D. Pomers. Ein Diaconus auff einem Dorffe hat das Abendmal administriert / vnnnd nach dem er die verba consecrationis gesprochen / hat er darnach auß vnbedacht eine Partickel verlohren / als er nun dieselbige nicht wider finden kondte / vnnnd er einem Baur das Abendmal raichen solte / da gibt er ihm einen Partickel / darüber die Wort der Einsetzung des Abendmals nicht gesprochen waren. Nach geraichter Communion findet ein Baur die gesegnete Partickel / vnd gibt sie dem Caplan / vnnnd schilt ihn / daß er so vnachtsam mit dem Abendmal vmbgieng. Darauf antwortet der Caplan / es were gleich eins / vnnnd kein vnderscheid zwischen den gesegneten vnnnd vngesegneten Partickeln. Diser Fall ist vom Bischoff Nicolaus von Ambsdorff an die Theologen zu Wittenberg gelangt / daß sie ihr Bedencken darauff geben wolten. Da hat D. Martin Luther diß geantwortet.

Gnad vnd Friede. Weil Philippus Creuziger vnd Maior nicht hie seynde / müssen wir zwen / D. Pomer vnd ich / E. H. Antwort geben. Vnd erstlich ist es nit ein Nachlässigkeit / sondern Bosheit / vnnnd zwar ein freyenliche des Caplans / der auß verachtung Gottes vñ der Menschen / darff öffentlich die gesegneten vnd vngesegneten Hostien für ein ding halten. Darumb verwerffe man ihn stracks auß vnser Kirchen / vnnnd lasse ihn ziehen zu seinen Zwinglianern vnd Sacramentierern. Vnd ist nicht not / daß man ihn gefenglich halte. Er hat sich gar von vns gewandt vnnnd entfrembdet / dem auch nit zuglauben noch zutrauen ist / da er gleich einen Lydt thäte.

Aber

Aber der Bawz / der die vngesegete Hostien empfangen / vnd genommen / hat nicht gesündiget / sein Glaub hat ihm geholffen / als der da geglenbet hat / er habe das rechte Sacrament empfangen / vnd hat sich auff Gottes Wort verlassen vnd gegründet.

Iudicium D. Mart. Lutheri & D. Pomerani de quodam, qui consecratas, & non consecratas hostias pro iisdem sine aliqua tenuit differentia. Diaconus quidam Minister in aliquo pago, ministrabat Cœnam. Is post verba consecrationis dicta, ex inconsiderantia, particulam aliquam amisit. Cum itaque illam inuenire non posset particulam, & tamen ministranda esset vni rustico cœna, dat illi particulam aliquam inconsecratam. Post communionem, rusticus alius inuenit illam consecratam particulam, quam tollit & tradit Diacono illi Capellano, eamque reprehendit acriter de supina hac circa cœnam ministrandam negligentia. Cui Capellanus respondet, quod idem esset; nec esse aliquod discrimen inter consecratas & non consecratas hostias. Qui quidem Casus à Nicolao Episcopo Ambsdorffio perscriptus est ad Theologos VVitebergenses, ut ad eum responderent. Ad quem D. Martin. Lutherus sic respondit cum Pomerano.

Gratia & pax. Cum Philippus Cruciger, & Maior non sint VVitebergæ, cogimur nos duo D. Pomer, & ego R. V. Dn. respondere. Et primò Capellani huius non est negligentia, sed malitia, & quidem temeraria; qui ex contemptu Dei & hominum, audet palam tenere ac dicere, quod consecrata, & inconsecrata hostiæ sint vnum & idem, nec vllum inter illas sit discrimen, quare, quamprimum eiiciatur è nostra Ecclesia, & sinatur ire ad suos Zuuinglianos & Sacramentarios. Nec est opus illum incarcerare. Auertit se penitus à nobis; cui etiam credendum non est, etsi iuramentum prestaret.

Rusticus verò ille, qui accepit hostiam non consecratam, non

I

pecca-

peccauit. Fides sua ipsum inuit; quippe qui credidit, quod verum accepisset Sacramentum, diuino verbo firmiter innixus.

Antipharmacon.

IVDICIVM meum libenter hoc loco ad Lutheri & Pomerani iudicium accommodo, & vltro fateor, rusticum illum, tantundem sub non consecrata per benedictionem Lutheranam hostia accepisse, quantum accepisset sub consecrata: quia ambæ eiusdem sunt valoris & pretij. Et cum fides apud Lutherum omnia perficiat: hic potissimum; vbi Lutherus maximè locum habere vult illud: *Crede & manducaſti*: causæ nihil erat, cur tam asperè in istum bonum *Diabolum*. (Diaconum, inquam,) animaduerneret.

Quæritur XI. Num liceat verba cænæ mutare, si Minister non habeat calicem aut poculum in quo vinum porrigat; ita vt verè dicere nequeat: *Hic est calix noui testamenti*. Huius casus resolutio exstat in Colloquiis Sympoliacis *Titulo de Miscellaneis*. Doctor Martin Luther wurde auß Nürnberg zugeschriben / daß ein Pfarrher ein Gauch / in ihrem Gebiete / einem Weibe hat sollen das Abendmal reichen / vnd da er nicht hat einen Kelch gehabt / da hat er einen Löffel genommen / vnd gesage: Nemet hin vnd trincket / das ist der Löffel des newen Testaments. Darüber würde D. Martin Luther etwas lachend / aber er sprach: Das mus ein Hube sein. Vnd wann ich were als die Herren von Nürnberg / sowolt ich ihm des Löffels geben. Denn es ist ein blasphemia. Ich wolt ihn ein Jahr lang lassen in Turnwerffen / vnd sagen / diser Löffel gehört in ein solch Löffel Futter.

D. Mart.

D. Mart. Luthero ſcriptum fuit Norinberga quandoq; quòd parochus quidam ineptus & absurdus, ex ipſorum ditione, mulieri cuidam debebat miniſtrare Cœnam. Sed, cum care- ret tum calice, accepit cochlear, dixitque; Accipite & bibite; hoc eſt cochlear noui teſtamenti. Hic D. Martinus Lutherus ſubridebat nonnihil; ſed mox dixit; Iſte eſt nebulo & im- poſtographicus. Quod ſi ego Dominorum Norinbergenſium eſſem loco; vellem illi dare condignum precium pro hoc coclea- ri. Eſt enim blaſphemia manifeſta. Ad annum illum in carce- rem condicurarem, diceremque; huic cocleari talis debetur; beca, ſeu corbita.

Antipharmacum.

SI Lutherus, Pomeranus, aut Ionas tale quid deſi- gnaffent, mitior ſententia lata fuiſſet: imò factum Eu- angelio conſentaneum pleriq; , ſi non omnes, cenſuiſ- ſent: nam ſi Nouatoribus licuit mutare calicem in po- culum, & Germanicum Kelch in ein Becher oder Trinckgeſchier/ oder in ein Tranck/ mirum certè eſſet, ſi huic miſero Ruricola Prædicanti non licuiſſet eâdem Euangelicâ libertate & plerophoria mutare calicem in cochlear: cum de iis, quæ ad ſubſtantiam Sacramenti Lutherani requiruntur, nihil defuerit: nam adfuit panis & vinum: & proculdubio ruralis iſte præco verba inſti- tutionis ex S. Paulo I. Cor. II. ſuper Panem & vinum iam antea recitauerat; & tum tantum, quando mulieri vinum porrexit; dixit: Hoc eſt cochlear noui teſtamenti: quod non immerito fecit: quia mentiri noluit. Men- titus autem fuiſſet, ſi dixiſſet, Hic eſt calix noui teſtamenti; quia cochlear non eſt calix; nec vice verſa.

Quæritur XII. Quid faciendum, ſi aliquid de pani- bus & de vino conſecratis remaneat, & non conſuma- tur.

tus. Respondetur; hic inextricabilem labyrinthum existere: nam in hodiernum vsq; diem Nouatotes constanter definire non potuerunt, quid cum huiusmodi reliquiis agendum sit. Teste enim Luthero, in Colloq. Mensalibus Lat. Tit. *de cœna* Tom. 2. Heluetij olim, Augustani, Ulmenses, Francofordienses, *ceremonias seruabant deformatas, communicabant enim ad mensam stantes, Minister post consecrationem discedebat, relictis communicantibus ad mensam: superfluo vino in terram effuso, & relictis partibus non acceptis.*

Nimis profecto inciuiliter & inhumanè. Quid enim opus erat effundere vinum in terram, quod effundi poterat iu guttur Ministri, vel æditui, vel alterius boni socij? vt quid perditio hæc? Poterat dari pauperibus & sitientibus. Prudentius nunc Lutherani agunt; qui si quid de sanguine non Christi, sed vix superfit, in id, tanquam in vacuam possessionem, aut ipse *Prædicans*, aut *Prædicantissa*, Aedituus aut Aeditua inuolant, & dominium sibi vendicant: credunt enim in vsu consumptibilibus Dominium ab vsu non distingui: tamen si Prædicantes in panibus deuorandis segniores sunt, quam in elambendo vino; vt nuper adeo probatū exemplo Ioannis Baderi Prædicantis Ensiæ in Austria, qui si quid de vino superfit, illud non tantum retro, sed & ante & iuxta altare publicitus elingit, intactis panib. residuis; fortè quia magis sitit, quàm famet: Panesque pro paruulis suis seruat; ne panem desiderent, & non sit qui eis frangat. Quo de more huius *Ensiæ austriaci* buccinatoris existant duo Germanici Tractatuli non ita pridem excusi, lectu non iniucundi. Certè *Monstrantiam* seu *ciborium*, in quo huiusmodi panes asseruent; aptius non habent, quam suos pusiones & pipiones.

Non

Non ignoro, quàm acriter Lutherus inuectus fuerit in M. Simonem Wolferinum Anno 1543. eo quòd vinum ex cœna residuum cum alio vino communi miscere & epotare fuerit solitus: Ex quo sequitur, Lutherum, vinum illud habuisse pro sanguine Christi; nam si pro tali non habuisset, causæ nihil erat, cur tam cholericè in Wolferinum insurgeret. Alibi tamen aliter sensit Lutherus extraque vsum & sumptionem corpus & sanguinem Christi non agnouit: nominatim in Concordia cum Bucero Wittebergæ inita Anno Domini 1536. de qua fusè agit Calvinianus Hospinianus parte secunda Historiæ Sacramentariæ ad Annum 1536.

Antipharmacum.

IN hac tanta sectariorum, tanta in re, dissensione, quilibet animaduertit, verum esse illud, quod olim à S. Hieronymo scriptum est. *Vagi sunt sensus hæretica deceptionis. In tam innumera hæc pestis se findit, ut penitus quos sint, inuestigari nequeant. At Catholica veritas vaga & inuestigabilis non est, quia una eademque est agnita totum per orbem fidelibus.* Occurrit & illud Lutheri Tom. 2. Epist. Lat. ad Stifelium fol. 309. *Ista sectarum pugnantia signum est Satana esse, quod docent, eo quod Spiritus Dei non sit dissensionis Deus, sed pacis.*

Quæritur XII. Vtrum si aliquid de vino Lutherianum in morem consecrato defluat in vestem communicantis, aut in terram, aut alio, illud ore sugi, & pars tali vino tacta radi debeat.

Solutio huius quæstionis intelligetur ex sequenti Historia, quam memorat M. Ioannes Hackenburg, Prædicans Erffurdienfis in libro contra novos Zuinglianos.

gianos. Als im 1542. Jahr Zu Witteberg ein Weib
zum Abendmal gangen / vnd vngesehr an den Kelch /
als sie darauß trincken wöllen / gestossen / daß etwas
Blut Christi auff ihr Kleid / vnd auff den Stul / an
dem sie kniet / gefallen; Als bald solchs Lutherus
samt Pomerano / so beide vbergestanden / gesehen /
lauffens hinzu / lecken das Blut Christi so wol von ihr
rem Kleid / als dem Stul / lassen den Stul vber
diß weil etwas eingessen / hoblen / vnd auß dem
Kleid das Stücke / darauß das Blut Christi gefallen /
schneiden / verbrennen das Stücke samt den Schnei-
ten. *Cum anno Dn. 1542. VVitteb. mulier quaedam Cœnam
adiret Euangelicã; & casu in calicem impegisset, vt sanguinis
Christi aliquid partim in vestem, partim in sedile, cui geni-
bus innitebatur, inciderit: quam primum hoc Lutherus & Po-
meranus, qui è regione stabant, viderunt; accurrunt; sangui-
nemq; Christi partim è veste mulieris, partim è sedili elam-
bant: quin etiam sedilis locum, qui sanguinem Christi imbi-
bisse non nihil videbatur, dedolari faciunt; partem autem ve-
stis muliebris, sanguine Christi tinctam excindi curant: quam
cum assulis comburunt.*

Si Lutherus & Pomeranus existinassent corpus &
sanguinem Christi extra vsum & sumptionem in pane &
vino non esse; haud vtique ad vini linctum tam humili-
ter sese abiecissent; nec lignum radi & partes vestis asper-
sas excindi ac comburi iussissent. si alibi non semel, sed
sæpius Lutherus scripsit extra vsum & sumptionem pa-
nis & vini non adesse corpus Christi, id mirandum non
est; quia hanc ab Euangelio suo gratiam acceperat, vt
vno eodemque ex ore calidum simul & frigidum effla-
re liceret.

Quæritur XIII, Vtrum corpus & sanguis Christi sit
sub

sub pane & vino ante consecrationis prolata verba. Affirmat Brentius, in libro, quem *Recognitionem Propheticae & Apostolicae doctrinae* inscripsit: Et adeo quidem affirmat, ut palam scribat, *Magicam Papisticam consecrationem vitari non posse, nisi hoc asseratur.* Nec dissonat Lutherus Hom. de Eucharistia Tom. 7. Lat. Witteberg. vbi dicit; *verba consecrationis non esse nobis data, ut illis Christum è caelo detrahamus* (neque nos hoc docemus; sed data nobis dicimus, ut per illa Christus sub specie panis & vini praesens fiat) *sed nostrae fidei & securitatis confirmanda gratia nobis data sunt, ut sciamus illum certò inuenire.* (Vides ergo verba consecrationis, ut nos appellamus, ideo duntaxat instituta, ut sciamus in pane & vino Christum certò inueniri) *nam quanquam nusquam non sit Christus in omnibus etiam creaturis,* (en manifestum Vbi quistam Lutherum) *& ego illum in silice, in igne, in aquis, adde etiam in laqueo inuenire possim, sicut certò etiam inest laqueo; citra tamen verbum illic quaerendus non est.* (Cur non? si certò omnibus rebus inest? nam æquè certò eum illic inuenturus sum, ac in pane & vino; cum æquè certò illic sit) *Est quidem passim omnibus locis, neque tamen vult ut passim illum captes, aut queras, sed vbi verbum esse audieris, ibi captato, & illum rectè & certò capies.* Ergo consecrationis seu Institutionis verba nihil aliud efficiunt, & praestant, quam ut Christum in pane & vino capere & captare possimus; nam licet in aliis itidem rebus verè secundum suam naturam humanam (ita enim intelligit Lutherus) in sit, non sinit tamen in illis se capi aut captari; quia in solo pane & vino capi & captari voluit.

Huc etiam pertinent caelestia illa Lutheri verba, in Defensionem Verborum coenae. *Captio semibi obiciunt: si Christi corpus ubique locorum est, sanè deuorabo & epotabo*
id in

id in singulis œnopolis ex patinis, vitris & cantharis; nec differentia erit ulla inter meam mensam, & Domini cœnam. Nec fuerit eius deuorandi modus aut finis ullus. Nam nos Germani plerique adeo porcorum lutulentissimorum naturam induimus, ut cum honestatis, tum pietatis sensu amisso, de Deo audiamus, tantidem estimemus, ac si prestigiatorum somnia & nuga recitentur, &c. Ausulta ergo, tu porce, canis, Sacramentarie, aut quises, asine brute, esto, Christi corpus sit ubique locorum, attamen non propediem illud concludes, quod ubique, & singulis rebus Christum deuores & bibas, aut tangas.

Licet Christus sit ubique, tamen non patitur se palpari aut comprehendi: potest quidem ita se enucleare, ut folliculum accipias, & tamen nucleum non apprehendas, quid ita? dicam tibi; quia aliud est, Deum hîc esse, & Deum tibi aut tua causa hîc esse. Tum autem tibi, aut tua causa hîc est, cum Verbum suum addit, eoque se quasi alligat dicendo; Hîc me inuenies, si hoc verbum habeas; tum certissimè eum apprehendere, & habere potes, & dicere; Hîc ego te habeo secundum verbum tuum.

Et quamuis sit ubique; haud quaquam poteris eum, ut olus deuorare, aut ut iusculum absorbere in mensa tua, nisi Dei voluntas sic ferat. Christus iam insensibilis factus est, nec poteris eum contactu complecti, licet in tuo pane existat, nisi tua causa sese ad certam mensam annectat, teque ad eam mensam suo verbo auertat, & ipse tibi panem suo verbo indicet, in quo se comedi à te velit, &c.

Antipharmacum.

Ex his Spiritu scilicet æthereo insigniter delibutis verbis quilibet intelligit, cœnæ verba Luthero nihil aliud

aliud eſſe, quàm argumentum, vbi Chriſtus, licet ſe-
cundum naturam humanam vbique exiſtens; corpus &
ſanguinem ſuum inueniri, manducari & bibi velit. Ne-
que hic diſcutiam, num fieri queat, vt corpus, quod vbi-
que; & ſanguis, qui vbique exiſtit, propriè & verè man-
ducetur ac bibatur: maneat hoc inter inſcrutabilia
Theologiæ Lutheraniæ arcana. Illud item intactum re-
linquam, an non ex hac Lutheri doctrina conficiatur,
quemlibet hanc cœnam Dominicam ſibi & ſuæ fami-
liæ parare & adminiſtrare poſſe: cuiſlibet enim, & non
tantum prædicantibus, indicant hæc verba: *hoc eſt cor-
pus meum; hic eſt ſanguis meus; vbi Chriſtus corpus & ſan-
guinem ſuum comedi & bibi velit: nempe in pane & vi-
no ſupra menſam poſito, recitata prius huius cœnæ ex
Euangelis aut Apoſtolo inſtitutione*

Nec illud quæram, licet quæſitu non indignum, quo-
modo hæc conſentiant cum Lutheri alibi frequenter
tradita doctrina: corpus & ſanguinem Chriſti extra v-
ſum & ſumptionem non ad eſſe: Sacramenta tantùm in
vſu ſunt Sacramenta, cum vtimur Sacramentis, inquit
Lutherus Tom. 2. colloq. Lat. Tit. de cœna. At ex præ-
dicta doctrina iam ad eſt antequam ſumatur, quia vbi-
que eſt: & ad eſt Sacramentaliter quoque, ita vt capi &
captari, manducari & bibi in pane & vino queat, quam-
primum indicia illa: *Hoc eſt corpus meum; hic eſt ſanguis
meus;* ad panem & vinum accedunt: Ergo antequam pa-
nis & vinum in os ſumantur & in Stomachum traiciantur;
iam ſub illis præſens eſt corpus & ſanguis Chriſti.

Hæc ſi Lutheranus Hunnius conſideraſſet; non dixiſ-
ſet, *in ſola ſumptione corpus & ſanguinem Chriſti ad eſſe: ne-
que Sacramentum, niſi in ſolo vſu, eſſe:* quod diſertè affir-
mat Hunnius cap. 16. Tract. de Sacrament. Et cap. 15. in

fine vbi explicans illud Lutheri dictum: *Id quod minister manibus tenet, esse corpus Christi; ex quo sequitur, corpus Christi ante sumptionem adesse: ita inquit. Lutherus de ministro in ipsa dispensatione versante loquitur; nequaquam vero censet panem, cum extra dispensationis actum tenetur ministri manibus, esse unitum cum corpore, sed quando iam is manu ministri in os communicantis imponitur: tum enim statuendum nequaquam est dispensari ab illo solum panem, sed credendum firmiter, *ἁγίου* per ipsius ministerium, interuentu consecrati panis, dare verum suum corpus, & sub vino viuificum suum sanguinem.*

His tantis logis non video, quid Hunnius efficiat, nisi hoc contra suam assertionem, extra vsum & sumptionem adesse sub pane & vino corpus & sanguinem Domini; Nam adest cum panis & calix in ministri manib, actu; iam in dispensatione versantis tenetur: sed quando in ministri manibus tenetur, non sumitur; ergo si corpus Christi adest; ante & extra sumptionem adest: Et tamen Hunnius negat extra sumptionem adesse: Et iam idem affirmat. Quid si panis, quem minister in os communicantis ingerere volebat decideret in terram: certè corpus Christi ibi esset; quia est in pane, dum tenetur manu ministri in ipso actu dispensandi versantis.

An forte dicet Prædicans? Christum rursus se subduxisse, quando panis non est in os illatus, sed in terram delapsus. Ita desipere videtur; nam nisi hac mente esset, non risisset cap. 16. obiectionem Catholicorum contra vtramque speciem, dum dicit, fore vt in barbis communicantium laicorum species vini hærent.

Proh Dei hominumque fidem, ex clamat Hunnius; Quae de causa? quia illud, quod barbis adhærescit non est sanguis Christi. Et tamen est, si tibi constare velis. Nam sanguis Christi

Christi

Christi est in vino, quando manibus ministri actu dispensantis tenetur; vt dicit Hunnius: si ergo ibi est, fit vt etiam sub illis, partibus, quæ barbis adhærescunt, fit sanguis Christi. Nisi dicere velit; sub illis guttis vini esse sanguinem Christi, quæ in os ingressuræ sunt; sub illis quæ ad barbam adhæsuræ, non esse sanguinem Christi. Præclarè prorsus. Sed si Lutherus perpetim sibi metipse contradixit, quid mirum si idem faciat Lutheranus Prædicans Hunnius?

De Ministro Eucharistiæ.

QVÆRITVR XV. Vtrum quiuis homo baptizatus possit esse Minister cænæ. Respondet Lutherus affirmatiuè, tamen si adiungit; *Officium sibi neminem sumere debere, nisi vocatum, excepto casu necessitatis.* Probat, quia, vt ait Lutherus in captiuitate Babylonica cap. de Ordine, nos omnes, quotquot Baptizati sumus, aequaliter Sacerdotes sumus: quia scriptum est 1. Pet. 2. *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, & sacerdotale regnum. Esto iam certus & sese agnoscat, quicumque se Christianum esse cognouerit, omnes nos aequaliter esse sacerdotes, hoc est, eandem in verbo & Sacramento quocumque habere potestatem.*

In libello de instituendis Ministris ad senatum Pragensem. *Sacerdos in nouo præsertim testamento, non fit, sed nascitur, non ordinatur, sed creatur. Nascitur verò non carnis, sed spiritus natiuitate, nempe ex aqua & spiritu, in lauacro regenerationis, suntque prorsus omnes Christiani sacerdotes, & omnes sacerdotes sunt Christiani: Anathemaque sit, sacerdotem alium asserere, quàm eum, qui est Christianus asseretur enim id absque verbo Dei, non nisi ex dictis hominum, vel antiquitate vsus, vel multitudine opinan-*

tium quorum quoduis pro articulo fidei statuere, sacrilegium & abominatio est.

Infra. Tertium officium (Sacerdotale) est consecrare seu ministrare sacrum panem & vinum, &c. Dicimus & hoc officium esse omnibus commune perinde atque sacerdotium. Idque non nostra, sed Christi asserimus autoritate, dicentis in caena nouissima: Hoc facite in mei commemorationem. Quo verbo etiam rasi Papista volunt sacerdotes factos, & potentiam consecrandi collatam. At hoc verbum dixit Christus omnibus suis presentibus & futuris, qui panem illum ederent, & poculum biberent: Quidquid ergo ibi collatum est, omnibus collatum est. Nec habent, quod hic opponant, nisi Patres, concilia, consuetudinem, & fortissimum articulum fidei illorum, qui est; Nos multi sumus, & sic sentimus, ergo est verum. Accedit testis Paulus I. Cor. II. Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, Et hic Paulus ad omnes loquitur Corinthios, omnes faciens tales, qualis ipse fuit, id est, consecratores. Hæc & id genus alibi Lutherus, quibus antidotum reperies in Muricibus Prædicanticis cap. 19.

Quæritur XVI. Vtrum mulieres possint coquere & administrare cœnam. Resolutio huius Quæstionis ex præcedente apparet; cum enim mulieres sint sacerdotes, quemadmodum & alij omnes Christiani; sequitur eis hanc potestatem minimè esse negandam. Rogo te, inquit Lutherus lib. de instituendis Ministris quæ est illa magna potentia consecrandi, collata potentia baptizandi & verbi annunciandi? mulier baptizat & verbum vite ministrat, quo peccatum deletur, quo mors aeterna tollitur, quo princeps mundi eiicitur, quo cælum donatur, deniq; quo sese totam diuinam maiestatem in animam infundit. Mirū igitur, imò & plusquam mirum foret, si id, quod plus est, mulier posset, hoc est, baptizare & concionari, & non posset id quod

id quod minus est, hoc est, cœnam coquere & conuiuis apponere. Igitur *si quod maius & collatum est omnibus* (etiam mulieribus) inquit Lutherus, *nempe verbum & baptismus; non negatum quoque esse recte dicetur, id quod minus est, nempe consecrare, Etiam si deesset scriptura autoritas: sicut & Christus arguit. Anima plus est quam corpus; & corpus plus quam esca. Si Deus hoc donat; quanto magis illud?*

Habemus ergo apertè mulieres, ex Lutheri sententia, cœnam conficere & administrare posse: nam licet interdum musset Lutherus hoc sine vocatione non esse tentandum, nisi cum necessitas id exigit; sæpè tamen nec vocationis, nec necessitatis meminit; sed absolutè innuit, cœnam bonam & probam fore, si à muliere, etiam sine vocatione & necessitate administretur. Nam baptismus à muliere collatus iudice Luthero, validus est, ergo & cœna, quam coxit mulier, erit vera cœna: *nam inter baptizandum profertur verbum Dei viuificum, quod animas regenerat & à morte ac peccatis redimit; quod est incomparabiliter maius, quam panem & vinum consecrare; (& tamen hoc non minus per verbum Dei peragitur, ac baptismi actio) Est enim summum illud officium in Ecclesia, nempe annuntiare verbum Dei. Itaque & mulieres, dum baptizant, legitimo funguntur sacerdotio, idque non priuato opere sed publico & Ecclesiastico ministerio, quod ad solum sacerdotem pertinet. Hic nihil de vocatione, nihil de necessitate audis; sed id, quod mulieres agunt, ex officio sacerdotij sui agere disertissimè Lutherus asseuerat.*

Deinde quidquid sit de inconstantissimis Lutheri blateramentis, hoc saltem inde colligamus, mulieres æquè ac viros ad concionandum, ad Eucharistiã conficiendam & distribuendam, ad ligandum & soluendum &

ad alia sacerdotalia munia obeunda | vocari | vocatasque absq; vlllo obstaculo his functionib. fungi posse. Et quãuis se ingerant absq; vocatione & necessitate; Lutherus tamen etiam tunc, cum has duas condiciones requirit: (tamen si saepe non requirit) nec baptismũ, nec cœnam, nec vllam aliam sacerdotalem, actionem à muliere obi, tam in dubium reuocat; sed vt validam subsistere sinit. At de hac Lutheri deliratione pluribus actum est in prædicanticis Muricibus.

Hunnius Tract. de Sacramentis, cap. 13. de Baptismo, à magistri sui Lutheri placito, toto cœlo diffidet. Negat enim, mulieres, etiam in articulo necessitatis, cœnam parare & administrare posse: hancque consecutionem inficiatur: *Mulieres, necessitate exigente, licitè & validè baptizant: ergo cœnam quoq; parare & administrare possunt, si hoc articulus necessitatis efflagitet: Ait enim, Eucharistia Sacramentum haud esse tanta necessitatis, quanta sit baptismus; ac proinde hanc mulieribus rectè permitti; non autem administrationem Eucharistie. Quæ quàm cum Luthero consonent, viderint Hunniani pulli, collatis cum Hunniana assertione iis, quæ antea ex Luthero attulimus.*

Quæritur XVII. Vtrum paterfamilias possit in necessitate administrare cœnam priuatim familiæ suæ. Negat Lutherus in colliquiis Sympos. Germ. Tit. de Sacramento Altaris; quod talis careat vocatione. Secundò quia multi hac ratione ministros Ecclesiæ contemnerent, nec ad eos confugerent; sed ipsi sibi cœnam pararent.

Antipharmacum.

QVAM hæc consentanea sint iis quæ ex captiuitate Babylonica, & ex libello de instituendis Ecclesiæ Ministris

niſtris recitauimus, per ſe liquet vel obiter Lutheri primos enthuſiaſmos intuentibus: ſed Lutherus eam gratiam apud aſſeclas ſuos reperit, vt ei nullam inconſtantiã dent probro ac crimini.

Quæritur XVIII. Vtrum eſſet verum Sacramentum (Lutheranum) ſeu cœna, licet à Diabolo conficeretur. Quid ad hanc Quæſtionem reſpondendum ſit, docebit te Lutherus ita in libro *de miſſa priuata & vnctiõne ſacer-* Tom. 2. Lat.
VViſteberg.
tali ſcribens. Ego non dicam, quod *Papiſta* dicunt, nullum Angelorum, ne *Mariam* quidem ipſam, &c. conſecrare poſſe; & è cõtra dico; ſi *Diabolus* ipſe veniret (ſi modo præ malitia poſſet rebus Dei tam diu intereſſe) ego autem pono, vt poſtea reſciſcerem *Diabolum* ſic irrepſiſſe in officium *Pæſtoris* Eccleſiæ, in ſpecie hominis vocatum eſſe ad *Prædicandum*, & publicè in Eccleſiã docuiſſe, baptiſaſſe; celebraſſe *Miſſam*, abſoluſſe à peccatis, & tali munere functum eſſe iuxta inſtitutionem *Chriſti*, tunc cogere mur fateri, Sacramenta ideo non eſſe in efficacia: ſed verum *Baptiſimum*, verum *Euangelium*, veram abſolutionem, verum Sacramentum corporis & ſanguinis *Chriſti* nos accepſiſſe. Fides enim noſtra, dignitas & efficacia Sacramentorum, non nituntur qualitate perſonæ, ſiue bona ſit ſiue mala, vnctã vel non vnctã, vocata legitime vel non vocata, *Satan* vel *Angelus*, ſed nititur *Chriſto*, & verbo eius, *Chriſti* que mandato & ordinatione, vbicunq; illa ſunt, ibi ſunt vera Sacramenta, perſona qualiscunq; tandem ſit, aut eſſe poſſit.

Hæc Lutherus: nec alio fine, quam vt oſtendat, *Diabolum* poſſe *Euangelizare*, fungi officio *Miniſtri* & *Pæſtoris*, porrigere Sacramentum, &c. Neque ego affirmare auſim, inquit Lutherus, *Diabolum* nunquam fuiſſe *Pæſtorem* aut concionatorem.

Anti-

Antipharmacum.

SI Diabolus potest verum Sacramentum conficere & administrare, multò magis mulier, multo magis quilibet alius generis masculini, baptizatus, cum per baptismum omnes nascantur sacerdotes, vt super audiuimus Ex quo sequitur Diabolum non esse sacerdotem, cum non sit baptizatus; & tamen potest cœnam parare: *nam si nunc Diabolus aut membrũ eius, inquit Lutherus, ordinationem Christi seruat & habet, tunc vera & efficacia ministrat Sacramenta, nam Christus propter Diabolum aut impios homines non fit mendax erga Ecclesiam; sed nihilominus verum baptismum dat, verum Sacramentum corporis & sanguinis Domini porrigit, cuiuscunque manu, pij vel impij ministratur.* Ex qua doctrina Lutheri rursus conficitur, *membra Diaboli;* hoc est, etiam non baptizatos homines, cœnam conficere & administrare posse, vt Iudæos, Turcas, Ethnicos; quandoquidem nihil aliud requiritur, quam vt panem & vinum, & verba institutionis integrè & fideliter adhibeant, & repræsentent.

Quæritur XIX. Vtrum scelerati & flagitiosi Ministri Sacramentum verè conficere & administrare possint. Ad hanc quæstionem responsum affirmatiuum dari debere satis manifestum relinquitur ex Quæst. XVIII. Ad eandem affirmatiuè respondet quoque Lutherus in Colloq. Sympos. Germ. Tit. de *Sacramento Altaris*: quia Sacramentum non fundatur in sanctitate personæ conficientis & administrantis, sed in verbis & institutione Christi. In captiuitate Babylonica cap. de Eucharist. *Sicut impius potest baptizare, ita potest & promissionem huius Sacramenti (altaris) proferre & ministrare vescitibus, & simul ipse vesci, sicut Iudas traditur in cœna Domini.*

Quæri-

Quæritur XX: Quid si Minister sit infidelis, qui Sacramentum nihili æstimet, vel recta & orthodoxa fide careat, sitq; hæreticus, num verum Sacramentum consecrabit & administrabit. Affirmat Lutherus in libro de *Missâ priuata & unctione sacerdotali*, vt antea audiuimus: Idem docet in Colloquiis Mensalibus loco Q. 19. citato. At statim ibid. seq. Paragrapho, limitationem adiicit: nempe: *Ministram infidelem & hæreticum porrigere corpus & sanguinem Christi si Ecclesia, hoc est, præsens cætus fidelium sit fidelis & orthodoxa deditus. Nam ubi est confessio verbi, Gott geb der Sub sey wie er wöll / inquit Lutherus, tamen Sacramento nihil decedit. Os decipitur, fides non decipitur. Si verba institutionis ab Ecclesia publicè audiantur, tum periculum hæret in impio Ministro non in Ecclesia, quæ credit verbis & accipit id, quod verba significant; Et fides pro corpore & sanguine Christi habet.*

Quæritur XXI, si talis infidelis Minister publicè cõtra Sacramenti veritatem doceat & concionetur; num verum Sacramentum conficiat; & num ab illo cœnam sumere liceat. Responder Lutherus Colloq. Symp. loc. cit. *negatiue* quia hic non tantum cessat dignitas personæ, sed res ipsa inquit Lutherus. *Neque Sacramentum adest: quia Sacramentarij tollunt substantiam rei, neque quidquam in Sacramento habeat præter nudum Panem & vinum.*

Antipharmacum.

QVAM hæc consonent cum doctrina quam tradidit Lutherus in lib. de Missâ priuata & alibi satis planum est ex quæst. 17. & 18. Magnum fuit Lutheri in Sacramentarios odium, qui ipsum Diabolum maiore honore & potestate in cœna conficienda & distribuenda dignatus est, quàm Sacramentarios: nam doctrinam illam de Diabolo

nunquam reuocauit: sicut reuocauit illam, quod cœna à quouis, qui panem & vinum, & verba cœnæ adhibet, confici, talisque veram Domini cœnam parare & administrare possit.

Quæritur XXII. Vtrum Papistæ habeant & ante Lutherum habuerint, verum Sacramentum altaris. Affirmat Luthetus lib. de Missa priuata. ita scribens. *Quando pastores passim in Ecclesiis parochianis sub festum Pasche & aliis, sub altera specie porrexerunt Sacramentum, verè ibi adfuit corpus Christi.* Et si negat sub specie vini fuisse sanguinem, eò quod sacerdotes vinum solummodo pro se, non pro aliis consecrarint; quod arbitratur Lutherus institutioni Christi repugnare.

Sed Luthero oppono Lutherum, qui in confabulationibus Symposiacis, Titulo *de Sacramento Altaris*, apertè fatetur, Papam habuisse *vera Sacramenta, Biblia vera, Et potestatem clauium*: Et in libello de vtraque specie Tom. 2. Gen. Germ. *Darumb ist in der Papisten Kirche wol das Sacrament.* *In templis Papistarum est verum Sacramentum.* Et necessario dicere debet Lutherus, si constare sibi velit (quamuis quomodo Vertumnus sibi constaret?) sub calice, seruatis institutionis verbis, sanguinem quoque contineri, licet calix pro pluribus non consecretur; nam ipse & Prædicantes concedunt, esse veram & legitimam cœnam, quando pro solo ægroto panis & vinum apparatus; & tamen ita tunc instruitur, vt nemo inde participet, nisi solus ægrotus. Putat quidem Lutherus Colloq. Lat. Tit. *de cœna* bonum fore, si Minister simul communicet; sed Lutherus id non inādat: Et quid si pluribus ægris cœna sit ministranda: num Minister, qui sæpe vno in oppido vnus est cum omnibus & singulis ægrotis cœnabit?

Quæri

Quæritur XXIII. Quid Calvinistæ ſentiant de Mi-
niſtro cœnæ. Reſpondeo, in Calvinistarum culina cœ-
nam hanc non poſſe coqui, niſi ab illo, qui Miniſterio
verbi utitur. Alij, iudicio horû, fruſtra ſunt, quidquid in
huius cœnæ paratura conentur. Quapropter Beza Epist.
2. ad Tilium inter illa, quæ ſimpliciter ad Sacramen-
tum neceſſaria ſunt, recenset Miniſtrum legitimè vo-
catum, aut in legitima Cathedra ſedentem. Si merè
priuata perſona eſt, inquit Beza, q. 197. *inanis eſt tota a-
ctio. Sin vero ſedet in Cathedra miniſterij, quamuis illegiti-
mè vocatus, ſiquidem inſtitutionem Domini ſeruat; aliud ſta-
tuendum eſt, ut de baptiſmo antea reſpondimus. Par enim eſt
ac eadem vtriuſq; hac in parte ratio.*

Concedit ergo Beza à Miniſtro pontificio Eucharisti-
am legitimè cõfici & adminiſtrari poſſe, quandoqui-
dem eadem eſt huius ratio, quæ baptiſmi: Baptiſmum
autem validè à pontificio Miniſtro adminiſtrari, liben-
ter dat Beza, qui in ſuper liberaliter nobis largitur, Sacra-
menti *confectionem in ſolidum à Dei inſtituto pendere per
quemcunque tandem miniſtrum agat: Etiamſi falſum doceat,
aut vitiiſ ſcateat, aut nihil minus cogitet aut credat, quàm id
quod agit.* Componat hæc, qui volet, cum Lutheri dictis,
de quib. antea: & pulchram harmoniam inter nouos
iſtos Euangelistas audiet.

Quæritur XXIV. *Vtrum quis ipſe ſibi poſſit Sacra-
mentum adminiſtrare.* Nequaquam, inquit Lutherus in
confabulationibus potatoriis, Tit. *de Sacramento Alta-
ris: Quia minimum ad eſſe debent duæ perſonæ, altera,
quæ Sacramentum dat, altera, quæ accipit: quem-
admodum & mulier in articulo neceſſitatis poſteſt
infantem baptizare, at infans non ba-
ptizat ſeipſum.*

Antipharmacum.

Ex hoc sequitur nullum prædicantem cœnare posse, nisi præsentem alio Prædicante, à quo cœnam accipiat: nisi fortè Prædicans, quando solus & absque vlllo Symmysta, vt fit in pagis & oppidis innumeris, cœnam non ipse sibi in os ingerit, sed ab ædituo, aut rustico honoratiore accipit: hoc enim necessario faciendum est, si Lutheri doctrina pro vera accipitur; quandoquidem vt infans seipsum baptizare, sic & vnus solus cœnam sumere nequit. Quam autem hæc concinant cum illis, quæ iam supra ex Luthero, præsertim ex libro de Missa priuata attulimus, quilibet paulò consideratior, etiam absque meo admonitu, intelligit.

De suscipientibus Eucharistiam.

QVÆRITVR num ægrotis, & qui publicos Ecclesiæ conuentus adire nequeant, cœna sit administranda.

Respondet Lutherus in Colloq. Lat. Tom. 2. Tit. de cœna. *Ego quotidie mecum considero & cogito, qua ratione priuatam illam infirmorum communionem abrogare possem. Quod igitur Lutherus efficere decreuerat, hoc postea gnauiter effecerunt Calvinistæ, Quidam enim cœnam ægrotis concedunt, sed ita, vt adsit cæuis aliquis simul communicantium quem modum indicauit Lutherus in Colloq. Lat. loc. cit. optabat enim, vt ægroti cogerentur talem seruare modum, quem ego infirmus seruauit, inquit: vbi cum aliis pluribus fiat communio.*

Alij tam morosi ac difficiles sunt, vt ne hac quidem conditione ægrotos cœnare patiantur: quia vt Beza dicit, Quæst. 241. *videtur, nescio quomodo cum institutione cœna Domini pugnare, vt tota cessante reliqua Ecclesia domus*

domus aliqua extra ordinem illa mysteria celebret. Deinde nisi apud omnes aegrotos id fiat, quomodo vitabitur προσωποληΐας suspicio? Quod si apud omnes aegrotos celebranda est cœna Domini, viderini pastores, quomodo possit eius profanatio vitari, & ipsi tantis laboribus sufficere. Nihil igitur me mouet quorundam consuetudo, quantumuis vetus; quia, rationibus, non exemplis iudicandum est. Denique illud certum est, ex hoc more, tria pessima in Ecclesiam esse inuecta; nempe, initio quidem signi utriusq;: deinde, vino acescente, tantum alterius signi asseruationem, qui error disertè contra Sacramentorum naturam facit. Hinc igitur alius error exortus, quasi magica quadam pronuntiatione alligata sit signores significata, &c.

Antipharmacum ex Caluino Epist. 51.

DE cœna administratione ita sentio, libenter admittendum esse hunc morem, ut apud aegrotos celebretur communio, cum ita res & opportunitas feret. Nec magnoperè etiam repugnandum esse, quin maleficis detur, qui plectendi sunt; si quidem postulent, & ad receptionem satis comparatos esse appareat: hac tamen lege, ut sit vera communio: hoc est, ut panis in cœtu aliquo fidelium frangatur.

Idem Caluinus Epist. 361. Cur cœnam aegrotis negandam esse non arbiter, multa & graues cause me impellunt. Video interea quàm procliuius in multos abusus sit lapsus, quibus prudenter seduloque occurrendum esset. Nisi enim sit communicatio, perperam deflectitur à sacra institutione Christi. Conueniat ergo aliquis cœtus oportet ex cognatis, familiaribus & vicinis, ut fiat distributio ex mandato Christi; deinde coniuncta sit actio cum mysterij explicatione: nec quicquam à communi Ecclesie ratione diuersum.

Idem Caluinus Epist. 363, Ex natura, sine & usu mysterij

probe mihi colligere videor, non esse tanto bono priuandos qui vel diuturno morbo laborant, vel de vita periclitantur. Ad fidei confirmationem valet tesseram accipere, quasi ex Christi manu, qua certiores fiamus, nos in eius corpore censer, carne eius & sanguine pasci in spem aeterna vita. Itaque Cæna perceptio nos ad obeundas spirituales pugnas instruit. Iam si pius quispiam è mundo migrandum sibi videat; quia fieri non potest, quin oppugnetur ac vexetur multis tentationibus, merito se armari cupiet ad sustinendos conflictus. An eripiendum est singulare adiumentum, quo fretus ad luctam alacrius descendat, & victoriam obtineat? Tum prohiberi, quo minus liceat profiteri, & testatum facere pietatis consensum cum Ecclesia, durum est, ac mali exempli, siue quis in lecto diu iaceat, siue morti sit vicinus. Atqui Cæna sancta inter filios Dei unitatis est Symbolum. Quamuis breuiter rem attigerim, agnoscis tamen quibus rationibus adductus, agrotos, non esse arbitrer à communicatione arcendos. Neque tamen ea de causa velim turbas mouere, scis in hac Ecclesia alium esse morem. Acquiesco, quia utile non esset contendere, &c.

Contendisses, ô Caluine, si cum Geneuensibus contendere securū existimasses: sed quia videbas litē abs te excitandam non carere periculo, ideo ab omni contentione abstinuisti. Postea admiscet Calvinus nonnulla de suo fermento, vt scilicet celebretur cæna apud ægrotos, sed non nisi collecto simul cœnantium cœtu. Quod tamen vt vidimus, Bezano stomacho non arridet.

*Aliud Antipharmacum contra venena
Bezæ ex Hunnio.*

HUNNIUS Tract. de cæna cap. 14. ex instituto refellit argumenta Bezæ contra cœnam ægrotis dandam, & ad primū illud de personarum acceptione & cœnæ profana-

fanatione ita respondet: Deum immortalem, quid audio? siccine decet ineptire coram orbe Christiano: siccine cacutire in serena clarissima veritatis luce? Quod enim hic Nugator de profanatione obiicit; cum seruetur institutio saluatoris, cum ad cœnam usurpandam maximè sint idonei homines sensu suorum peccatorum exterriti & perturbati, quales solent esse egroti, cum Christus se profiteatur medicum non validorum, sed eorum qui malè habent, hoc est, qui iram Dei aduersus peccata persentiscunt, indeque dolent, cum ad se inuitet laborantes & oneratos, eisque animarum refectionem spondeat, cum apud illum perinde sit, siue duo, siue tres, siue plures in suo nomine sint congregati; cum denique Christus ipse non dubitaret loco priuato, imò si sic dicere liceat priuatissimo, primam suam cœnam & instituere, & agitare; quis tandem locus erit profanationi, si secundum tenorem institutionis administraretur cœna egrotantibus? Hoc verè est nugas vèdere, & stolidissimis ratiunculis inexpugnabilem rupem veritatis ridiculo conatu oppugnare.

Ad alterum, quod ministri non possint sufficere visitandis omnibus ægris, & cœnæ pro illis parandæ, hoc responsum dat Hunnius. Quis vero non intelligit, esse hunc inanem atq; frivolum pretextum, imò puram putam falsitatem? Nonne enim in Ecclesiis Augustanam confessionem professis Ministri huic labori expediendo sufficiunt? atq; sic praxis Ecclesiarum nostrarum illam impossibilitatem Beza, quàm dilucidissimè refellit. Quemadmodum neque hæc προσωποληψία regnat apud nos, ut quibusdam egrotis detur cœna, quibusdã licet petentibus, non detur. Omnib. inquam, ex æquo, tam pauperi, quàm diuiti petenti administrari cœna solet. De Calvinisticis autem ministris scimus, quòd illustribus personis in lecto decumbentibus, cœnam administrant domi; ceteris vero sub hoc pretextu denegent, quod fas non sit, egrotantibus loco priuato

uato cœnam administrare. Qua in re coram Deo & hominibus testatum faciunt, se verè esse inutiles mercenarios, qui labores subterfugiant, & oves suæ fidei concreditæ hoc pabulo animæ, & presentissimæ consolationis medio remediog, destituant eo ipso tempore, cum maximè omnium illo habent opus. Cuius impietatis rationem grauissimam cogentur reddere iusto iudici in nouissimo die.

Hæc Lutheranus Hunnius cōtra Calvinianum Bezã. Vide, quæ de cœna ægrotis danda fusè in Calvinistarum placitis disputauimus in Muricib. Prædicantibus cap. 12.

Caluiniani certè admodum hîc discordant, nam *Musculus* in locis Theologicis docet morituris, ægrotis & captiuis, qui propter flagitia sua morti adiudicatur, non esse dandum sacramentũ corporis & sanguinis Christi: & addit, esse insidiosam opinionẽ & Papticã superstitionem, eiusmodi hominib. porrigere cœnã Domini. De ridet etiã eos, qui Sacramentũ appellant viaticũ, Beza cōtra *Vestphalũ*, itẽ *Bulling*, in 1. Homil. de cœna Domini, edita an. 53, & in *Decade 5. de cœna Domini*, similiter asserunt, q̄ ægrotis, etiã petentib. nõ sit dãda cœna Dominica.

Memini Antuerpiæ, inquit *Schlüsselburgius* Lutheranus Superattendens, Anno 1581. & 1582. multos Sacramentariorum auditores, morituros, & in summis tentationib. constitutos, ab *Isebrãdo*, *Casparo Gentili*, *Jeremia*, *Abbate Thoma*, & aliis ibidẽ Calvinisticarum Ecclesiarum turbulentis & factiosis Doctõrib. petere, per & propter Christum, sacra cœna communicationem, verum illis simpliciter à Calvinistis, hoc de negatum est. Vnde etiam quidam ex Calvinistarum discipulis ad nostram Ecclesiam accesserunt, renuntiantes Heresi Zuuinglianorum.

Arelius Minister Bernensis in Serm. de cœna, damnat, tanquã corruptum Ecclesie morẽ, ægrotis domi præbere Eucharistiã. Idẽ *Arelius* negat Sacramentũ ad ægrotos esse deferendũ, tanquã viaticũ morituris, Sunt tamẽ alij, qui secus sentiãt: nam

Hen-

Henningius in Commēt. super Epist. Apost. aſſerit, Cœnam Domini rectè vocari Viaticum, propterea, q̄ admoneat ante mortem ſumētes hanc Cœnam, q̄ Chriſtus ſit iſtis via ex his arumnis & morte ad perpetuam fruitionem Dei, in aterna vita; & addit, hanc ſignificationem diligenter omnibus, ſed potiſſimum morituris, inculcandam eſſe, quòd videlicet virtute corporis Chriſti, quod in cœna accipimus, reſuscitemur à mortuis, & quòd corpora quoque noſtra debeant reſurgere ad vitam aeternam.

Idem Hemmingius in Syntagmate ſcribit, rectè fieri in Eccleſiis (Lutheranis) quod etiam ſingulis egrotantibus, & petentibus porrigatur ſacra Chriſti Cœna, vt morituris vita aeterna, in Chriſto promiſſa, obſignetur. Ita de O Ecolampadio Lauatherus ſcribit, quòd is, egrotis petentibus Cœnam Dominicam non denegauerit.

Cureus laudat conſuetudinem, q̄ etiam priuatim ſacra cœna ad egrotos deferatur. Idem in Spongia ſua ſcribit, quosdã ex Heluetiis Zuuinglianis requirere, vt corpus & ſanguis Chriſti ad egrotos deferantur: neminem verò ex iſtis hoc damnare, ſed tanquam ad iapoeſy permittere. Hoc maniſeſtiſſimè falſum eſſe, reſtatur Muſculus in locis communibus. Item, Beza contra Heſhuſium & VVeſthalum. Denique Petrus Martyr in cap. 10. Epist. 1. ad Corinth. Concedit egrotis dandam eſſe cœnam.

Ita iſti ſine more & modo ſpiritu vertiginis circum agitantur; & quod vnus probat, alius improbat; vt fieri neceſſe eſt, vbi ſuum cuique iudicium, credendi & agendi regula eſt; & ſi quiſquam Calviniano ſpiritu ad Euchariftiam egrotis negandam, occaſionem dedit, Lutherus dedit vt ſupra vidimus: qui etiam Tom. 2. Ien. Germ. in Tract. de communione ſub vtraque, concedit, vt Euchariftia pro egrotis, in Monſtrantia aſſeruetur: ſed addit; ſi Euangelij cognitio altius in corda hominum deſcenderet,

M

facile

facile quemlibet animaduersurum, agrotis sacramento nil opus esse, sed sufficere eis verba cœna, in his enim totam vim positam: & satis esse, si sani Eucharistiam sumpserint, & in articulo mortis eam non contemnant.

Quæritur XXVI. Vtrum saltem cœna apud ægrotos, & extremo supplicio afficiendos ita probari & tolerari possit, si mittatur ægris ex publica Ecclesiæ cœna, eodem modo, quo Germani de lautioribus epulis & conuiujs, amicis absentibus vel ægrotantibus mittere solent portionem, quam vocant ein Bscheidessen.

Respondeo, hunc morem non vsque adeo displicere Bezæ, imò vehemēter arridere. Ita enim scribit quæst. 241. *Fuit hæc initio veteris Ecclesiæ consuetudo, ut agrotis à publico conuētū absentibus transmitteretur per Diaconos Eucharistia, quo tempore videlicet à cæteris in eo conuentu mysteria celebrabantur; quoniam quos vnus morbus adesse corpore prohibebat, haberi pro presentibus par erat: neq; dubito, quin ea res magnam agrotis consolationem attulerit, quem ego mox magnopere velim restitutum. Sed an quo tempore Cœna Domini in Ecclesia non administrabatur, expediat ad agrotos celebrari, de hoc valdè ambigo.*

Quam doctrinam videtur Beza suxisse ex suo Caluino, qui epist. 363. cœnam apud ægrotos ita excusat, quòd censeriqueat pars vel appēdix publicæ actionis, hoc est, publici illius in publico cætu celebrati conuiujs. Si hoc ita; cur Caluini sectatores non sequuntur præcipuos suos duces? Imò cur ipse Calvinus & Beza id quod agendum iudicabant, non egerunt?

Quæritur XXVII. Vtrum Rustici, qui orare nesciunt, sint ad cœnam admittendi. Hanc quætionem expediet nobis hæc historiola à Luthero in Culinarijs Colloquijs
reci-

recitata, tit. de Miscellaneis: D. Martin Luther ſagte/
daß der Pfarther zu Holtzdorff ſeine Bauern nicht bet-
te wollen zum Abendmal gehn laſſen/ dieweil ſie nicht
betten geköndt die Hauptſtuck deß Catechiſmi. Nun
verklagten ihn die Bauern vor den Viſitatoribus, da
antwortet der Pfarther: Liebe Herren/ich geſtehe es/
daß ich ſie nicht haß wollen zum Abendmal gehen laſ-
ſen/dann ſie können nicht betten. Da fuhr einer auß
den Bauern herfür/vnd ſprach: Wir dörfſſen nicht bet-
ten /dann darumb halten wir euch / vnnnd geben euch
ewren Lohn/ daß ihr für vns betten ſollet. *D. Mart. Lu-
therus dicebat; quod Holtzdorfenſis parochus privaffet Cæna
Paſchali ſuos ruſticos; eo quòd ignoraffent capita Catechiſmi.
Itaque accuſarunt ipſum apud Viſitatores ruſtici: ſed reſpondit
Parochus; Obſervandi Domini, fateor, quòd illis Cænam dare
recuſarim: quia neſciunt orare. Hic prorupit ruſticorum qui-
dam, & inſit; Non tenemur orare: nam eo ſine vos alimus, &
mercedem ipſam damus, ut pro nobis oretis, & debitas preces
exſolvatis. Obſerva hic quàm, exorta Iſlebici Euangelij
luce, Lutherani ruricolæ pij & ſacræ precationis ſtudioſi
euafferint.*

Quæritur XXVIII. Quid faciendum, ſi perſona æ-
gra vel alia hoſtiam euomat, vel reuomat, neque ſumere
poſſit. Reſpondeo, hoc nobis monſtraſſe exemplo ſuo
Prædicantem, de quo Schererius Concione ſecunda, in
quartam Quadrageſimæ Dominicam: Es hat ſich vor
wenig Wochen inn diſer Statt Wien Begeben / da ein
ſectiſcher eingſchlichner Predicant/ ein Krancks Weiß
heimblich im Hauß auff Lutheriſch communicierte;
Das Weiß aber auß Kranckheit das Oblat alſo ganz
widerumb von ſich gabe/ vnd die Umbſtehenden dar-
über erſchracken/ ſprach alſbald der Predicant zu den

Leuten: Laßt euch das nicht anfechten/ es ist kein Sacrament mehr. *Ante paucas hebdomadas euenit hic Vienna, vt, cum Lutheranus quidam, & clandestinus Prædicans, agra cuidam femina Lutheranam ministraret cœnam, femina ex infirmitate, integram hostiam regereret, & reuomeret, aded, vt circumstantes hac de causa terrerentur: Tum Prædicans hisse allocutus est turbam præsentem: Hac de causa non angamini, nec vlla cura vos remordeat; nullum amplius est sacramentum.*

Antipharmacum ex Luthero.

*Tom. 5. lxx.
Germ.*

LONGE aliter Lutherus in admonitione ad sacramenti sumptionem, vbi ita scribit: Es ist ein Mann gewesen zu Torgaw / des Namen ich nicht nennen wil / der in sechs oder siben Jahren nicht zum Sacrament gangen ist / vnder dem schendlichen Deckel der Christlichen Freyheit / vnnnd solches noch verzogen / Bisß das Stründlein daher kame. Als er nun seines Lebens ein Ende zu fühlen Begundt / fordert er ein Caplan / vnnnd bate vmb das Sacrament. Da der Caplan das bringet / vnnnd ihm segundt inn den Mundt raichet / sehret die Seel auß / vnd leßt das Sacrament auff der Zungen im offnen Maul / daß es der Caplan mußte wider zu sich nehmen. Als er aber etel war / daß ers nehmen solte / vnd mich fraget / wo ers hin thun solte / hiesse ichs ihn mit Sewr verbrennen. *Fuit quidam Torgauia, cuius nomen supprimo, qui sex, vel septem annis Cœnam non acceperat, idque sub tegmine fædo ac velamine Christiana libertatis, moramq; rursus fecerat, ac extraxerat vsq; ad supremam vitæ horulam. Is, vbi finem vitæ sibi adesse sensit, Capellanum accersit, petitq; Sacramentum. Verùm vbi allatum est Sacramentum à Capellano, & ori est inditum, abijt anima, & Sacramentum in ore*

ore hianti relinquit, ad eò, vt coactus fit Capellanus, hoſtiam recipere. Sed cum ad eam ſumendam, nauſearet, meq; interrogaret, ubi nam poneret, aut reponeret illam, iuſſi, vt igne abſumeret: Sine dubio illud etiam addidiſti, vt cineres in ſacram piſcinam, ſeu in ſacrarium mitteret? At cur tu iubes, vt comburatur hoſtia adhuc integra; & nullo modo corrupta?

Quæritur XXIX. Vtrum ad Euchariftiam admitti debeat, qui cum alio in iudicio legitimè contendit, nullo in aduerſarium odio flagrans, paratus obtemperare ſententiæ iudicis, qualiſcunque ea fuerit. Reſpondet Lutherus in Colloq. Germ. tit. de *Confefſione auriculari*; non admittendum illum, qui cum aliis publico iudicio contendit: hoc enim parere ſcandalum, licet non ſint inimico in aduerſarios animo. Sed paulo poſt adiecit; *ſerem hanc attentius conſideraturũ, & reſponſurum finito prandio, ubi manus lauerit.* Bene fecit, quod data dilatione inceptiam prioris reſponſi temperauit. Illud factum non benè, quod dictorũ Lutheri obſeruatores & annotatores non prodiderunt, quale hoc reſponſum fuerit. Nec aliud cogitare poſſumus, quam fuiſſe probè lotum, quandoquidem poſt lotionem manuum datum eſt; ſi datum eſt.

Quæritur XXX. Qui nam ſint optimè ad Euchariftiam ſumendam diſpoſiti: ſeu quæ ſint optimæ ad cœnam diſpoſitiones. Hanc quæſtionem acutiſſimè reſoluit pluribus locis Lutherus: cuius ſententiam vt melius aſſequamur, ipſa eius verba adſcribere placet. In ſermone de *preparatione cordis pro ſuſcipiendo Sacramento Euchariftiæ* Tom. I. Lat. Witeb. ita fatur. *Optima diſpoſitio eſt, non niſi ea, qua peſſimè eſ diſpoſitus: & è contra: Tunc peſſimè eſ diſpoſitus, quãdo eſ optimè diſpoſitus. Quod ſic intelligitur. Quod quando ſentis te miſerrimum & egenum gratia, iam eo ipſo ca-*

Matth. 9.

paxes gratia, & idoneus maximè. Rursus, plus quàm mortem & infernum timeas, ne quando sic accedas, ut tibi dispositus videaris, ac dignus, quasi allaturus Deo cor mundum, quod potius tibi fuerat quarendum & recipiendum. Stat firma & insolubilis sententia: Non est opus medico benè habentibus, sed malè habentibus.

Ibid. Magnus & perniciosus error est, si quis accedat ad Sacramentum, ea nixus fiducia, quod confessus est, quod non est sibi conscius mortalis peccati, quod orationes & prapparatoria sua premiserit. Omnes hi iudicium sibi manducant & bibunt: quia his omnibus non fiunt digni, neque puri: Imò per eam fiduciam puritatis, peius polluuntur; fiunt autem puri, per fidem.

Ibid. Hic tractandum est illud Apostoli i. Cor. 11. Probet autem se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & c. Hoc verbum multi sic intelligere videntur, ac si velit Apostolus, nos antè debere accedere, quàm donec inuenerimus nos dignos & puros ab omni peccato. Ideo sibi ipsis faciunt angustiam & carnificinam conscientia, discutiendo, conterendo, confitendo, non solum venialia, sed ea, quæ non sunt peccata. Et his factis (quod est horrendum barathrum presumptionis) iam securè accedunt, nec de fide sua quidquam solliciti. Volunt enim iusti & digni venire, & similes Deo, sicut Lucifer, cum deberent velle iusti & digni fieri & redire à Deo. Potest quidem illud verbum etiam de probatione intelligi, qua homo peccata sua discutit, atque ponderat. Sed ea non est satis; nec pertinet nisi ad insensatos & crassos illos Sacramenti contemptores. Non enim sufficit, ut probes & ponderes, quàm malus fueris, nisi magis ponderes ac probes, quàm bonus fieri cupias, & c. Vera & solida probatio est, si te inueneris inanem quidem, & sine pondere salutis & iustitia, onustum verò ac laborantem in multis malisque cupiditatibus, qui-

quibus inuentis, anhelus ſitias gratiam & miſericordiam, eaſq; non dubites te conſecuturum.

Quocirca accellurus ad Euchariftiam hanc deuotiſſimam cum Luthero orationem fundes: Ipſe Diabolus Luth. Tom. 7. Lat. Viteb. ſerm. de Eucharift. nuſquam me non oppugnat, ſumq; omnigenis & grauiſſimis periculis & neceſſitatibus undiq; obrutus & immerſus. Proinde cum verſer in peccatis miſer, mortis & diaboli captiuus, ſentiamq; me in fide infirmum eſſe, in charitate frigidum, moroſum, impatientem, inuidia ſtimulis obnoxium, adeo, vt antè & retrò peccatis ſim contaminatiſſimus. Eam, inquam, ob rem venio, vbi Chriſti verbum audiendi & inueniendi mihi copia propoſita eſt, per quod mihi peccatorum condonatio annuntiat. Ecce ad hunc modum puerorum & ſimplicium animi in Sacramento perdiſcendo ſunt erudiendi, vt ſciant, quid ibi quarendum ſit commoditatis, aut exſpectandum.

In concione de confeſſione & Euchariftia. Tom. I. Lat. Witeb. Dignè ad cœnam accedes; Si ſentias peccati morſus & terrores; ſi tenteris aut à carne, aut à mundo, aut à Satana; ſi ira, impatientia, auaritia, aut cura ventris ſolliciteris; ſi variis exercearis malis, aut nonnunquam etiam in fœda crimina prolapsus ſis, qua malè afficiant animum. Si hæc, atque his ſimilia patiaris, tum ſenties, quàm ſis miſer homo, terreberis conſpectu mortis, frangeris animo, nec poteris eſſe quietus. Actum quidem opportunum erit, vt conſitearis, & Deo de tua miſeria conqueraris, & dicas; Domine Ieſu, ideo à te hoc Sacramentum inſtitutum eſt, & ad nos tranſmiſſum, vt remiſſionis peccatorum per id certificaremur. Sentio autem quàm Sacramento opus habeam. In magna peccata ſum prolapsus: metuo igitur iudicium tuum, & panè deficio. Sentio me infirmiore, quàm qui verbum tuum conſiteri audeam, tot tantiq; laboro vitiis. Quare, venio vt ſanes, conſoleris & conſirmes me.

In

In quinta concione post reditum ex Pathmo Tomo primo, Nouorum operum: *Wer sich noch nicht also befindet/ daß ihn seine Sünde beissen/ vñnd der Teuffel anfechte/ der gehört noch nicht zu diser Speise. Qui non ita comparatus est, ut peccata propria eum remordeant, & à Diabolo tentetur, ille nondum est idoneus ad hunc cibum.*

Ex quo sequitur, in vltima cœna nullum ex Apostolis ad Eucharistiæ sumptionē aptiorem fuisse Iuda proditore, quia hic maximè & à conscientia vrebatur, & à Cacodæmone tentabatur. Quod etiam ex sequentibus Lutheri verbis colligitur: *Hierausß sollen wir nun beschließlich mercken/ daß die am besten geschickt seyn zu disem Sacrament/ die ire Sünde/ der Todt/ vñnd der Teuffel ansicht. Hinc ad extremum animaduertere oportet, eos omnium optimè ad hoc Sacramentū esse dispositos, quos peccata, mors, & diabolus infestant.* Ex quo manifestissimè colligitur Iudam proditorem ad Eucharistiam longè melius fuisse dispositum, quàm aut S. Petrum, aut Ioānem, qui supra pectus Domini in cœna recubuit.

In captiuitate Babylonica, Cap. de Eucharistia in fine: *Concludimus ex omnibus his, quibusnam Missa sit parata, & qui dignè communicent, nempe soli i, qui tristes, afflictas, perturbatas, confusas & erroneas habent conscientias. Nam verbum diuinae promissionis huius Sacramenti, cū exhibeat peccatorum remissionem, securè accedit, quicunq; peccatorum suorum vexatur siue morsu siue titillatione.* Ex quo rursus confit, Iudam Iscariotem fuisse paratissimum & aptissimum ad hoc cæleste Epulum; neque enim fas est credere vllum ex aliis Apostolis habuisse tam perturbatam, tam erroneam & confusam conscientiam, quàm habuit Iudas. Similes ad Eucharistiam dispositiones planè indispositas inue-

inuenies in Tractatu Lutheri de vtraque specie Tom. 2. *Fol. 103. b. edit.*
Ien. Germ. 1558.

Antipharmacum.

HÆC Lutheri deliramenta accuratè refellit Bellarminus lib. 4. de Eucharistia cap. 17. & 18. Quem lege; & simul hoc à Caluino accipe Antidotum lib. 4. Inſtit. cap. 17. qui vbi §. 40. 41. 42. varia nec ſatis cohærentia hac de re effutiuiſſet, tandem hunc colaphum Luthero infrigit: *Cibus hic ſpiritalis, ſi in animam incidet malitia nequitiaq; pollutam, maiore illam ruina præcipitat.* Et §. 41. dicit, *ad dignam ſumptionem Eucharistia requiri fidem & charitatem.* Et Beza quæſt. 191. ait, probationem ſuiipſius Cœnæ præmittendam, *conſiſtere in doctrina Chriſtiana, ac præſertim huius myſterij cognitione, deinde in fidei plerophoria, tertio deniq; in vera reſipiſcentia, hoc eſt, pœnitentia.*

Quid, quod ipſe Lutherus Tract. de Communione ſub vtraque Tom. 2. Ien. Germ. ſupradictas diſpoſitiones proprio ore ſuo confodit ac iugulat? Ita enim ſcribit: *Auffs drite / ſtehet die Prüfung darinn / daß du anſeheſt dein äußerlich Weſen / ob du auch Liebe gegen deinem Nächſten beweifeſt / vnd ſm dieneſt / findeſt du nun ſolche Prüfe nicht in dir / ſondern lebeſt wie vorhin / ſteckſt noch voll Vntrew / Haß / Geiz / Zorn / Vnglaubens / O lieber / ſo bleib ſha von diſem Sacrament / biß du ein ander Weſch werdeſt.* *Tertio; probatio in hoc conſiſtit, vt aſpicias, circumſpiciasque te foris, Vtrum ſcilicet amorem & charitatem proximo tuo exhibeas, illique præſtes obſequium. Quod ſi ergò talem probationem & notam in te non reperis, ſed quod more tuo, veteriq; viuas, plenusq; ſis inuidia, atque odio, auaritia, ira, & infidelitate, amabo te, procul abeſto ab hoc ſacramento, dum alius homo ſias.*

N

Ecce

Ecce hic non concedit, vt ad cœnam accedat ille, cuius cor infidum est, odioque, auaritia, ira & infidelitate adhuc flagrans. Et tamē in hoc ipso Tractatu & alibi sæpius affirmarat, neminem ad cœnam magis idoneum esse, quàm qui peccatis *ante & retro contaminatissimus* esset: *eumque, qui se mortalis peccati expertem viuere crederet, eo ipso ad hoc Sacramentum suscipiendum inhabilem esse.* Sed inconstantia Luthero non est magis insueta, quàm vlla earum proprietatum, quæ ex intimis humanæ naturæ recessibus promanare solent. Cuius heteroclitum prorsus placitum inde exstitit, quòd non animaduertit, hoc Sacramentum esse spiritualem cibum & potum: quem nō nisi à spiritualiter viuentibus sumi posse, ipsa cibi & potus appellatio & ratio indicat. Nam vbi vnquam auditum est, cibum & potum à mortuis sumptum; vel sumi potuisse? Vt ergo, si corporalem cibum ac potum sumere velis, necesse est, vt viuas; ita si hoc spiritali cibo ac potu vesci cogites, oportet, vt vitam gratiæ participes. *Sumi voluit Christus Sacramentum hoc, inquit Concilium Tridentinum, tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur & confortentur viuētes vita illius, qui dixit: Qui māducat me, & ipse viuet propter me: & tanquam antidotum, quo liberemur à culpis quotidianis & à peccatis mortalibus præseruemur.* Lege Bellarminum loc. supra cit. Ex quo disces, quàm vanum & prodigiosum sit hoc commentum; præcipuum Eucharistiæ effectum, esse mortalium peccatorum remissionem.

Quæritur XXXI. Vtrum consultum sit, vt quis interdum de industria quædam in confessione occultet; & nihilominus, quamuis scrupulo aliquo propterea vratur, ad cœnam accedat. Respondet Lutherus Tom. 1. Lat. Witeb. in Tract. de Ratione confitendi. *Consulo vt aliquan-*

quando cum ſcrupulo conſcientia quis accedat ad altare, ſeu Sacramentum, videlicet nõ conſitens ſi immodèſtius vel biberit, dixerit, dormierit, aut aliud quid fecerit, aut horam vnã aliquã nõ orauerit. Viſ ſcire quare id conſulatur? Vt homo diſcat in Dei miſericordiam plus fidere, quã in ſuã conſeſſionem aut diligentiam.

Antipharmacum.

CITAT Lutherus pro hac ſua ſtultitia Gerſonem. At Gerſoni nunquam in mentem venit, vt Clericus horas Canonicas dicere obligatus, ad Euchariftiam, non præmiſſa conſeſſione, accedat. Vel vt quis dedita opera, reticeat exceſſus notos & manifeſtos, quos in vſu cibi, potus, vel ſomni commiſit: ſed illis, qui nimiis & non neceſſariis ſcrupulis exagitantur, neq; vllam quietis partem capiunt, ſuadet, vt aliquando contra ſcrupulorum ſtimulos agant; eorumque nulla habita ratione, ad cæleſte epulum accumbant. Quæ doctrina non ſolius Gerſonis eſt, ſed communis omnium Theologorum, quemadmodum & doctrina, quam hic tradit, & auctoritate Gerſonis velare conatur, ſolius Lutheri eſt; ac proinde repudianda, neque ad aures, nedum ad mentem, admitrenda. Neq; enim qui ex præſcripto Lutheri ageret, miſericordiæ diuinæ plus fideret; ſed temerarius & præſumptuoſus eſſet, non obtemperans illi monito: *Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.*

Quæritur XXXII. Vtrum abſtemiis ſolus panis ſit porrigendus. Reſpondetur affirmatiuè. Ita enim in Synedrio quodam Gallicano decreuerunt Calviniani apud Schulring lib. 9. Hierarch. Anacriſ. *Panis cæna adminiſtrandus eſt iis, qui vinum bibere nequeunt.* Agimus gratias pro candore & communionẽ ſub vna ſpecie; nam

reliqui Nouatores hic semper restitant, nec disertè quid faciendum sit tali casu proloquuntur, vt videre est apud Hunnium Quæst. de Eucharist. & Hospin. lib. 5. Histor. Sacrament.

Quæritur XXXII. Vtrum indigni sumant verum corpus & sanguinem Christi. Affirmat Lutherus in Colloq. Sympos. tit. *de sacramento Altaris*; vbi ad marginem citantur illa ex hymno Ecclesiæ: *Sumunt boni, sumunt mali, sorte tamen inaequali vita vel interitus*. Beza & Calvinistæ symbola externa ab indignis sumi fatentur; sed non corpus & sanguinem Christi, eo modo, quo ea à dignis Calvinistis percipi credunt. Statuo, inquit Beza, Quæst. 199. *Elementa à quibusuis, res autem significatas à solis fidelibus percipi: nam res sacramenti non manibus & ori, sed menti & fidei offertur, &c.*

Quæritur XXXIII. Quid agendum cum illis, qui contempto verbo viginti annis non participauerunt cœne. Respondet Lutherus Colloq. Lat. Tom. 2. tit. de Cœna: *Mitti illi ad Diabolum & post mortem illorum in locum Cadauerorum (ita habet elegans versor) sepeliri debent*. Eadem in Colloq. Germ. tit. *de sacramento Altaris*.

Quæritur XXXIV. Vbi sumenda sit Eucharistia. Respondent Calvinistæ, & in his Beza quæst. 240. cœnam non esse alibi celebrandam nisi in publico Ecclesiæ conuentu; siue is conuentus instituat in publicis domiciliis, qualia sunt templa, & id genus alia loca concionibus & sacramentis administrandis destinata. siue sint ædes priuatæ, dummodo communis cœtus in iis conueniat, vt & veteribus illis temporibus necesse fuit sub Romanorum Imperatorum tyrannide. Et Beza suis non grauatè, nocturnis etiam horis, cœtus cogendi potestatem facit, vbi interdiu conuenire non licet; neque hos cœtus magis habet
pro

pro illicitis conuenticulis, quàm veterũ nocturnos conuentus sub Tyrannis Ethnicis. Nec malè iudicaret Beza, ſi ex Iuſtino, Tertulliano, & aliis priſcis ſcriptoribus oſtendere poſſet, veteres illos Chriſtianos fuiſſe Caluiniſtas; aut Caluiniſtas cum illis quidquam cognationis & affinitatis habere. De his nocturnis & clandestinis coitionibus lege Caluinum epiſt. 364.

Quæritur XXXV. Quando cœna ſit adminiſtranda & ſumenda. Reſpondet Lutherus in Tract. de vtraque ſpecie Tom. 2. Ien. nullo modo ſumendam eſſe circa Paſcha; ne videamur obtemperare Papæ, qui communio- nem circa Paſchale feſtum præcipit; monetque ſeriò omnes ſuos, vt allaborent, ne quiſquam hoc tempore ad communionem accedat. Contrà, Caluiniſiani Anglicani in ſynodo Londinenſi cap. 21. Præcipiunt, vt Parochiani minimùm ter quotannis cœnent, *nominatim verò in feſto Paſchatis.*

Quæritur XXXVI. Vtrũ quis ad cœnam cogi poſſit. Reſpondet Lutherus Colloq. Lat. tit. de cœna: *Nequaquã; quia hoc eſt Papiſticũ; doceantur, admoneantur, alliciantur, vt ſponte veniant. Sed miror, quare ſic abſtineant à ſacramentũ; fortã ſis confeſſionem priuatam metuunt.* Rem acu tetigiſti, O Luthere. Sed quod verbis liberũ affirmas, id, opinor, re ipſa neceſſarium experiuntur illi, qui inter Nouatores degunt: nam abſtineat quis vno alteroue anno à cœna, videamus an non quiduis moliturus ſit Prædicans, vt aut hunc ad cœnam adducat, aut bonis fortunisque ſuis euertat: Beza certè ad finem ſuarum Quæſtionũ & Reſponſionum, negat cuius liberum eſſe ad cœnam accedere, vel ab ea abſtinere, propter illud præceptũ: *Hoc facite;* cuius præcepti gnauos & indefeſſos executores ſeſe noui Euangelij Buccinatores præbent. Lege Lutherum

in maiore Catechismo cap. de *sacramento Altaris*. In Caluini synodo Londinensi cap. 22. ter quotannis singuli *cœnare obligantur* quamuis multi *nihilofecius vix semel communicent*, vt ibid. dicitur; sed monentur vt pareant, & quidem *sub periculo & pœna legis*.

Quæritur XXXVII. Quoties sumenda sit cœna. Respondet Calvinus epist. 361. *Singulis mensibus cœnam celebrari maximè nobis placeret; modò ne vsus frequentior negligentiam pariat. Nam dum maior pars à communione abstinet, quodammodò dissipatur Ecclesia. Malimus tamen singulis mensibus inuitari Ecclesiam, quàm quater duntaxat in singulos annos; vt apud nos fieri solet. Quum huc primum veni, non distribuebatur nisi ter quotannis; & quidem vt inter Cœnam Pentecostes & Natalis Christi septē toti menses intercederent. Mihi placebant singuli menses: sed, cùm minimè persuaderem, satius visum est populi infirmitati ignoscere, quàm pertinacius contendere. Curavi tamen referri in acta publica, vitiosum esse morem nostrum, vt posteris facilius esset ac liberior correctio. Hæc Calvinus.*

Quàm verò qui nouis factis se addixerunt prompti sint & alacres ad cœnandū, intelliges ex his Lutheri verbis, in maiore catechismo. *Magna pars eorum, qui audiunt Euangelium, &c. duos, tres, pluresue annos, sine hoc sacramento exigunt; quasi tam firmi sint Christiani, qui eo planè opus non habeant, &c. quorum maior pars eò demùm peruenit, vt omnibus deuotionis affectibus exutis, planè brutescere incipiant, ac demùm cùm sacramentum, tum verbum Dei extremè contemnant.*

Quæres. Quoties Lutherus communicare consueuerit. Respondet Lutherus Tom. i. Nouorum Operum in concione de Eucharistia, feria sexta, post *Inuocauit*.
*Wir finden vns nit allezeit geschickt / heut hab ich die
 Gnad*

Gnad darzu/morgen nicht. Jha zu zeiten kaum inn einem halben Jar ein mal/kombt mich ein Andacht an/daß ich hinzu gehe. *Nō semper sumus dispositi: hodie ad communionem suppetit gratia; cras non suppetit; Aliquando vix intra medium annū deuotio me incesſit, vt accedam.* En quam feruidè pius nouus iste Euangelista fuit.

De eodem incenso pietatis suæ studio agit Lutherus in Admonitione ad sumptionē Eucharistiæ Tom. 5. Ien. Germ. vbi dicit, se saepe proposuisse communionem post octiduum sumere; eo elapso, elapsam quoq; deuotionem, vel potius in aliud octiduum dilatā; eo itidem elapso, in aliud octiduum Eucharistiæ sumptionem decretam fuisse; ex hoc natū, aliud octiduum, & ex isto aliud; deniq; ex multiplicatione octidui longū tempus exstitisse, tandem se indignatione commotum, his verbis Diabolum compellasse. *Huccine tendis, Satan? So hab dir ein gut Jar/mir deiner vnd meiner Geschicklichkeit/vñ reiß hindurch / vnd gieng hinzu / auch etlich mal wol vngeliecht (welchs ich doch sonst nit thue) zu trotz dem Teuffel; sonderlich weil ich mir keiner groben Sünden Bewußt war. Nimirum Monialem incesſare vel nullum, vel exiguum peccatulum in Lutheri conscientiam erat. Si Auctor & Antesignanus sectę tanto desiderio in cœnā ferebatur, quid mirum, si sectatores eius simili sint animo erga cœnam; quorum inexplicabili pietati hoc dat Lutherus testimonium in prædicta Admonitione. Wir stellen vns so eckel vnd schändelich zum Nachemal / als weren wir nicht Menschē / ich wil schweigen von Christen / sondern als weren wir Stöck vñnd Stein / die es nichts bedörfften / vnd vns gar nicht angienge. *Ad cœnam tam nauseabundi sumus, quasi non essemus homines, (mitto dicere, Christiani) sed stipites ac cautes, quibus cœna non sit necessaria.**

Quæ-

Quæritur XXXVIII. Vtrum Pauli verba repeti debeant apud singulos, quibus cœna porrigitur, & tunc, quando porrigitur. Respondet Calvinus epist. 361. *In cœna administranda aliquando Pauli verbis usus sum: sed quia apud singulos repeti non poterant, quia longior mora iniiceretur; (si autem inter ipsam recitationem plures transfirent, vix decimus quisq; assequeretur, quid vellem, nemo percipiebat integram sententiam) desistere malui.* Bene fecisti, ô Caluine. Nam porrigendo merum & purum putum panem ac vinum, verba S. Pauli absque mendacio & impostura pronunciare non poteras: quid enim de pane Calviniano minus verè pronuntiatur, quàm illud: *Accipite & comedite: hoc est corpus meum.*

Quæritur XXXIX. Vtrum quis sumptioni Eucharistiæ confessionem præmittere debeat. Respondet Lutherus in Instructione Visitatorum Tom. 7. Ien. Germ. *Rudes & indoctos non debere admitti ad cœnam, nisi à pastore examinentur & approbentur, vel nisi confiteantur: Ipsum pastorem sine confessione cœnare posse: similiter alios doctos & intelligentes viros. Et ego ipse Doctor Martinus, inquit Lutherus, aliquoties sine confessione ad cœnam accedo, ne conscientia mea necessitatem imponam. Et interim nolo penitus carere confessione, potissimum propter absolutionem.*

Demodo & ritu sumendi Eucharistiæ.

Quæritur XL. Num cœna sit sumenda à ieiuniis. Respondet Lutherus in Colloq. Potatorii Germ. tit. de sacramento Altaris, initio statim. *Wie wol vns mehze gefellet / daß mans nüchtern empfahe / vmb der Ehrzerbietung willen / daß wir Teutschen / wann wir voll seynde /*

ſeyndt/ daſſelbigenicht ohn alle Scheuh vnnnd Threr
bietung empfahen/ wie Paulus ſchreibet/ das die zu
Corintho gethan haben. Quæ Latinus verſor ita vertit:
*Quamuis ieiunium plus placet ad reuerentiam ſumentis, ne e-
briofſi Germani poſt crapulam, ſine omni reuerentia accipiant,
vt Paulus Corinthioſ feciſſe deplorat.*

In Formula Miſſæ, ſeu in Appendice de communio-
ne populi ita ſcribit Lutherus: *Sic de preparatione ad cœ-
nam hanc ſapimus, vt liberum ſit ieiunio & orationibus ſe com-
ponere. Sobrios certè oportet ad eſſe & diligentes, vt maximè
nihil ieiunes, aut parum ores. Sobrietatem verò dico, non illam
ſuperſtitioſam Papiſtarum, ſed ne crapula ructues, & diſtento
ventre pigreſcas.* (En Lutheranam ſobrietatem: Luthero
ſobrius eſt, qui nec ructat, nec ructatur; nec vêtre diſten-
to pigreſcit, licet alioqui probè factus & ſaburratus.)

*Optima preparatio eſt anima peccatis, morte, tentationibus a-
gitata eſuriens & ſitiens medelam & robur.* Hanc diſpoſi-
tionem cum Lutherus exigat, excludit tamè à cœna ſua
in Formula Miſſæ, ſcortatorem, adulterum, ebrium, luſorem,
uſurarium, maledicum, aut alio crimine manifèſto infamem,
cum diſpoſitionibus quas Lutherus ad ſumptionem Eucharistiæ,
& hic & ſuprà requirebat, ſcortatores, adulteri, uſurarij,
& alij huius classi vel maximè exornati ſint, ac p̄inde ad
Lutheranam cœnam quàm aptiſſimi.

*Lutherana
preparatio &
diſpoſitio ad
cœnam.*

Quæritur XLI. Num cœna ſit ſumenda flexis geni-
bus. Reſpondet Beza epist. 12. ad Anglicanæ Eccleſiæ
Quæſtiones: *Geniculatio, dum ſymbola accipiuntur, ſpeciem
quidem habet piæ ac Chriſtiane venerationis; ac proinde olim
potuit cum fructu uſurpari: tamen quoniam ex hoc fonte orta
eſt idolatria illa deteſtabilis, & adhuc in multorum animis
hærens, meritò ſublata eſſe videtur.*

Idem epist. 8. ad Pſeudoepiſcopum Londinenſem:
Non placuit vel ſedentibus, vel ſtantibus, vel accedentibus pa-

o nem

nem in manum porrigi, ut olim fiebat, sed attolli panem quasi venerandum: postea adhibita est genuflexio, & buccellam in os ingerere maluerunt, reuerētia nimirum caussa. At qui hoc primum fuisse horrenda illius artolatria initium, quae ne nūc quidem aboleri potest, quis tandem non videt?

Antipharmacum.

In conuenticulo Caluiniano Londinensi cap. 23. statuitur, ut qui cœnam sumunt, id faciant in genua reuerenter, ut par est, inclinati iuxta ritum in libro publica Liturgia ea in parte praestitutum. In eadem pseudosynodo cap. 27. Ministri, cum cœnam Domini administrant, neminem scienter eiusdem facient participem, qui in genua non fuerit inclinatus, sub pœna suspensionis.

Aliud Antipharmacum ex Luthero.

Lutherus in Colloq. sympos. tit. de sacramento Altaris. Quidam interrogabat, an sacramentum honore afficiendum esset? Respondit Lutherus, quando ad altare sacramentum sumo, tum flecto genua mea in signum honoris & reuerentia: sed in lecto; iacens illud sumo.

Idem in cap. 47. Genes. Sicut nos non tantum orantes, sed & baptizantes, absoluentes, & absoluti, & accedentes ad sacram synaxin, quin etiam ad recitationem promissionum, aut textus Euangelij, genua flectere, vel saltem stare debemus in signum adorationis siue reuerentia & gratitudinis, &c. Sic bonum est, quod sacramentum altaris colitur inflexis genibus, quia ibi est verum corpus & sanguis Domini.

Quæritur XLII. generatim, Vtrum sacramentum altaris sit colendum & adorandum. Respondet Beza quæst. 243. In ipsa panis sumptione adoratio, quàm sit periculosa, utpote, quae artolatria occasione aperuerit, res ipsa demonstrat.

ſtrat. Honeſtam igitur hic reuerentiam in Deum directam ſufficere rectè ſapientes (id eſt, Calvinus cum ſuis) iudicarunt.

Antipharmacum ex Luthero in cap. 47. Genef.

ET SI in cœna Domini nihil porrigeretur, præter panem & vinum; ſicut Sacramentarij blaſphemant; tamen eſt ibi promiſſio & vox diuina, & Spiritus ſanctus per verbum operatur in cœna, ideoque decebat nos cum reuerentia accedere. Quanto vero magis id fieri par eſt, quando credimus ad eſſe verum corpus & verum ſanguinem cum verbo? Idem alibi sæpe docet Lutherus. In Epiftola quadam ad amicum de adoratione Sacramenti Tom. 2. Ien. Germ. adorationem Sacramenti pro re adiaphora habet. Sic enim ſcribit: Exterior adoratio, qua fit ore & genuflexione, nihil eſt. Fides eſt vera adoratio, cum credo, ibi eſſe Chriſti carnem & ſanguinem, pro me traditum & fuſum. Hoc ſufficit, Reliqua omnia ſunt indifferentia.

Alicubi Lutherus Sacramento omnem cultum ac venerationem detraxit, (vt & hodie fit à nonnullis Lutheranis) & Calviniftis ad ſuam impietatem viam ſtrauit, nam ideo eleuationem ſuſtulit, vt ſimul Sacramenti adorationem tolleret; neque vllam aliam eius tollendæ cauſſam habuit, vt fatetur ipſemet in Colloq. Sympoſ. tit. de Sacramento Altaris. Vbi ruruſus moneo, mirandum non eſſe, ſi Proteus Iſlebicus in varias formas ſe transformauit, quia hæc eſt Protei natura, cui antidotũ ex Beza apponemus; qui in Apologia ad Acta Conuentus Torgeniſis apertè ſcribit; adorationem Sacramenti neceſſario ſequi ex Conſubſtantiatione hoc eſt, ex reali præſentia corporis & ſanguinis Chriſti, ſub, in & cum pane & vino.

vino. Illud enim, quod dicunt, non esse usurpandum cultum extra Dei Verbum, vere dicitur, sed minimè appositè. Quis enim dixerit Christi adorationem esse ἐδολοδρῶσιαν? Neque valet hac exceptio; non iussisse Dominum corpus suum in pane adorari, sed accipi & comedi. Regetur enim, exprimi non oportuisse, quod per se satis intelligatur, nempe, nunquam accedendum esse ad Christum, præsertim re ipsa præsentem, sine adoratione, ut qui sit Deus. Quid plura? si furiosi sunt & blasphemi irrisores, qui hoc quarunt, & superstitiosi, qui Christum in hoc pane adorant, quid fiet ipsi Luthero, qui ipsummet panem adorabilem sensit & scripsit? nisi hoc quoque, postea emendauit, quem tamen nostri iudices ἀναμάρτυρον faciunt? Hæc enim sunt illius verba in Louaniensibus articulis, quos edidit anno Domini 1544. thesi 15. In Eucharistiæ Sacramento VENERABILI ET ADORABILI, est & exhibetur, & sumitur verè, & re ipsa corpus, & sanguis Christi tam à dignis quàm indignis. Et thesi 17. Hæreticos seriò censemus (nos ab homine suis affectibus plus satis indulgente ad Deum prouocamus) & alienos ab Ecclesia Dei esse Zuuinglianos, & omnes Sacramentarios, qui negant corpus & sanguinem Christi ore carnali sumi in VENERABILI Eucharistia.

Idè Beza in libro de cœna contra nescio quem Harchium: Si verum est eius (Harchij) dogma de reali & essentiali aeterni verbi & Spiritus sancti cum symbolis vnitione, adoratio tum interna, tum externa excludi nec potest, nec debet.

Quæritur XLIII Num Eleuatio sacramenti sit toleranda. Negat Beza: Scilicet illius arcolatria parentem vllus satis prudens approbarit. Bezæ succinit Lutherus in Colloquiis Mensalibus, tit. de Adoratione sacramenti. Qui licet eleuationem diu retinisset, tandem tamen abrogauit, magno

magno Caluinizantium gaudio & tripudio, ita vt Sulzerus id Caluino, data ad eum Epistola, significandum curarit, tantum non Euangelia ob tam faustum nuncium flagitans: *Viteberga, ne & hoc nescias, Lutherus Eucharistia subleuationem in caena sacra administratione exercitam habetenus, sustulit, titinnabulig, pulsum.* Et ipse Lutherus Tom. 8. Ien. Germ. Anno 1543. in Consilio de caeremoniis & excommunicatione restituendis: *Nos hic eleuationem sacramenti abrogauimus, non aliam ob causam, nisi vt libertatem nostram ostenderemus, nosq, esse Dominos, non seruos caeremoniarum, parati eleuationem restituere, vbi aliis Ecclesiis expedire videbitur.* Scilicet in vtrunq, paratus erat Lutherus, seu versare dolos; seu perfricta fronte modò hoc, modò illud inconstantissimè docere & agere. In libro cõtra caelestes Prophetas furiosissimè bacchatur Lutherus in Carlstadium ob sublatam panis & vini eleuationem: neque aliam furendi causam habuit, quàm quia sibi gloriam tam præclari facti à Carolstadio præreptam doluit.

Est epist. 45. inter epist. Caluini, scripta Anno 1542.

Antipharmacum.

LUTHERVS in Formula Missæ. Finita benedictione, chorus cantet Sanctus, & sub cantu benedictus, eleuatur panis & calix, ritu hætenus seruato. Et in Concione quinta post reditum ex imaginaria Pathmo, Tom. 1. Nouorum operũ Lutheri: *Darumb muß man sich wol fürsehen / daß man kein Newigkeit wider alle löbliche Gewonheiten auffrichte.* *Videndum, ne nouitates contra antiquas & laudabiles consuetudines (qualis eleuatio sacramenti) introducantur.* Hoc suum monitum si Lutherus in mente anno 1543. habuisset, forsan eleuationem non abrogasset.

Quæritur XLIV. Quo situ Caluinistæ hinc inde variis in angulis cœnent. Respondeo, hoc nobis explicari

à Beza in libro de cœna contra Harchium: *Hoc Harchium & alios, inquit Beza, malè habet, quod in nostris Ecclesiis (Geneuenfibus) stantes, nec positis ad terram genibus, alicubi etiam sedentes; & rursum alicubi, ut in Anglia, ad mensam discumbentes, Symbola ex Pastorum & Diaconorum manu accipiamus. Quod Beza de Anglis scribit, hoc si verum est, de Puritanis accipi debet.*

In Calviniana Synodo Hollandica & Zelandica Anno 1574. celebrata cap. 73. ita decernitur. *Ritus standi in cœna est aptior: sed quia sessionis ritus est introductus in Ecclesiam, non potest adhuc sine scandalo omitti.*

Nationalis Synodus Belgica, Germanica, Gallica, cap. 68. *Quia adiaphoron esse arbitramur in cœna administratione stare, vel sedere; genuflectere non admittimus ob periculum adorationis panis.*

Francica Synodus apud Schulting. lib. 9. *Anacriseos Hierarchica. Eundo, stando, vel sedendo sacra cœna communicare arbitramur. Zuuinglius in Formula cœnæ Tigurinæ. Sedentes & tacite auscultantes verbo Domini, edimus & bibimus cœna Sacramentum.*

Quæritur XLV. Num ratio cœnæ administrandæ à Caluino præscripta in libello, quem inscripsit; *Formula administrandorum Sacramentorum*: & illa, quam præscripsit Zuuinglius in *Expositione Fidei Christianæ* inter se consonent. Respondeo, non magis quàm candidum & atrum. Nam in Zuuinglij formula variæ præmittuntur preces, sub quorum recitatione *flectuntur genua*. Nam initio statim clamat Pastor. *Oremus. Nunc genua flectit Ecclesia*, inquit Zuuinglius.

Post longos logos iterum exclamat Pastor. *In genua vos demittite, & orate, pater noster, &c. Deinde sic agit & verba sacra simul effatur Pastor; Dominus Iesus ea nocte, qua*

qua tradebatur ad mortem, accepit panem; *hic accipit pastor panem azymū in manum* (Nullus panis azymus in Geneuensi cœna; sed communis & fermentatus) *cumq; gratias egit, fregit ac dixit; Accipite, comedite, &c. hoc facite in commemorationem meam*: hic simul præbet pastor panem Ministris, qui circum mensam stant (& faucibus expectant siccis, donec ros cadat) qui protinus cum reuerentia illum accipiunt, & inter se diuidunt ac comedunt.

Interim Pastor pergit: *Similiter postquam facta fuit cœna, accepit & poculum, &c. Posthac circumferunt Ministri azymum panem, & accipit quisq; sua manu particulam de exhibito pane, & postea reliquam partem præbet proximo suo. Et si quis non vult panem sua manu contrectare, (metuens ne digitos adurat) iam circumferens Minister porrigit ei. Deinde sequuntur Ministri cum Crateribus (iuxta illud: Crateras magnos statuunt, & vina coronāt) & præbet alius alij poculum Dominicū, &c. Cumq; crateres oēs sunt reportati, tunc sic inquit Pastor: Procumbite in genua. Cumq; oēs procumbunt, inquit, inquam, Pastor. Laudate pueri Domini, &c. Idem ter socios pura circumtulit vnda spargens rore leui, & ramo felicis oliuae, lustrauitq; viros, dixitq; nouissima verba. Illicet, ite nihil est.*

Illud perquam ridiculum est, cum Zuuinglius tanq̃ præsentis in hac cœna diuinitatis argumentū obseruare iubet; q̃ in hac cœna aliquādo reconciliantur, qui antea vehementer dissidebant. Quasi verò in hospitiiis & cauponis quotidie non accidat, vt in conuiujs ac comotationibus inimici inter se reconcilientur: imò Germanis vix est certior ratio componendi dissidia, q̃ eiusdem mensæ & poculi participatio. Quā multos enim iungit Ceres & Bacchus, quos antea nemo copulare poterat?

Quæritur XLVI. Vtrum panis Sacramentarius cuius cœnanti sit in os ingerendus & inserendus; an
verò

verò in manum tradendus, ut ipse cœnans eum in fauces inferat & inuehat. Vidimus Zuuinglium hoc liberum reliquisse. Sed Calviniani quinti Euangelij luce lucidius illustrati secus iudicant & statuunt. *Respondeo*, inquit Beza epistola secunda ad Tiliam, *videri mihi omninò Accipiendi verbū de manus prehensione in verbis illis Christi intelligi: tū, quoniam propria hæc significatio est τὴ λαμβάνειν, à qua non est temerè nobis discedendum; tum, quod certum sit Dominum cum discipulis accumbentem retinuisse Ordinarium, & vsitatum sumendi cibi modum; cum nihil in tota illa actione scribatur mandatum aut factum, unde contrarium deprehendi possit.*

Præterea si Christus singulis discipulis panem illum in os ingerere voluisset, certè pro accubitus ratione aut ipsi Christo, aut discipulis paulò remotius discumbentibus surgendū è mensa sigillatim fuisset, etiamsi in medio illorum Christum discubuisse dicamus, sicut actio illa representari à pictoribus consuevit. Nihil autem tale ab Euangelistis narratur; imò, sicut initio conuiuij poculum vicino prabitū iussit Christus, ut postea alij traderet; ita probabile est panem à Christo fractum & traditum eos ex discipulis, qui remotius discumbebant, ex vicinorū manu accepisse.

Addit tamen ibidem Beza: *Sumptionem simpliciter & absolutè ac prorsus necessariò requiri ad huius Sacramenti usum, ut autem hæc sumptio siue acceptio manu fiat, non item. Nec vult Beza cœnam propterea desereri aut sperni, vbi ore, non manu panis sumitur. Et in Quæst. de Eucharist. Quæst. 181. ita scribit: Et si panis prehensionem manufactam non tam precisè necessariam dixerim, quàm alios ritus Sacramentales, nam is quoque recipit, qui ore recipit, tamen in Ecclesia hæc quoque restituendam censeo. Et cur restituendā censeat, hæc*

hanc præcipuam dat causam, quia vidit Eucharistiam non tangere, esse argumentum reuerentiæ, cultus & honoris erga Sacramentum: quem quia Calvinianus alator ferre nequit, ideo manu præhensionem introducere festinauit: quod ipsum iam antea, vt alia huius generis plura, per Lutherum efficere tentauit, qui in Tract. de communione sub vtraque specie Tom. 2. Ien. Germ. Anno 1522. furiosissimè vociferatur, *nullum esse peccatum, si Eucharistia à laicis manibus tractetur, tangatur, accipiat, & sine vestibus, vasis & calicibus consecratis administratur, & nulla iura nec Papalia, nec casarea, nec principalia, imo nec Diabolica hoc laicis vetare posse.* Addit Lutherus pro sua opinione argumentum Lutherano acumine prorsus dignum. *Laici tangunt & accipiunt Sacramentum ore laico; ergo iisdem licebit idem tangere & accipere manibus laicis.* Respondeo, tangere & sumere manu laici prohibuit Ecclesia; tangere & sumere ore laici non prohibuit: ideo illud licet; hoc non licet: Qui autem Ecclesiam non audit, is nobis, ex præscripto Domini, est tanquam Ethnicus & publicanus. Sed tamen plerique Lutherani panem suum cœnanti non in manum tradunt, sed in os imponunt: quod etiam imaginibus in suis Catechismis & Homiliarum libris representant. Hæc Lutherus Anno 1522. Et tamen Anno 1521. post reditum suum ex stramentitia sua Pathmo, grauissimè in Wittebergenses pro concione inuectus fuerat, quod ipso absente, morem Eucharistiam in manus sumendi introduxissent, auctore Carolstadio, & aliis fanaticis. Ita enim suos Witebergenses compellat in sermone, quem habuit die Iouis post Dominicam *Inuocauit: Ober solcher Predigt / vnd von wegen dises Verstandts / sollet ihr Gott gedancet haben / denn ihr se zu dem Ver-*

P tentnuß

Kenntnuß kommen seid / welches vil trefflichen grossen
 Leuten nicht ist verlihen worden. So fahret ihr nu
 zu / vnd thue schier / ja allerding wol so nârrisch als der
 Bapst / in dem / daß jr meiner / es müsse sein / daß man
 das Sacrament mit den Händen angreiffe / vnd wols
 let damit vnd hierinne gute Christen sein. Ihr habt
 euch in diesem Stück grob vergriffen / vnnnd an disem
 köstlichem Schatz all zu freuentlich gehandelt / daß
 auch nicht wunder were / daß euch Gott alsbald ge
 straffer hette. Das andere hette Gott alles kondt lei
 den / aber mit disem Stück so freuentlich zuhandlen /
 das kan vnnnd mag er nicht leiden / in dem / daß ihr ein
 Zwang vnd gemeine Ordnung habt gemacht / daß
 ein jeglicher zufahren sol / vnd das Sacrament den
 Leib vnnnd das Blut Christi selbst mit den Händen so
 durstiglich vnnnd so freuentlich ohn alle Schew vnd
 Forcht angreifen. Vnd werdet ihr von disem Stück
 nicht abstehn / so darff mich kein Keyser / noch Kö
 nig / noch sonst semands von hinnen sagen / ich wil
 wol vngetrieben von euch selbst lauffen. Ich darff
 wol vnd frey sagen / daß mir meiner Feinde keiner /
 wiewol sie mir viel böses beybracht / so vil leides ge
 than hat / also eben ihr meine Freundt / mit dissem ei
 nigen Stück. Ihr habt mich hierinnen recht getroffen.

*Pro tali concione tantaque intelligentia gratias Deo actas
 oportuit; quia ad veritatis (Lutheranæ, quæ falsitatis so
 ror est) cognitionem peruenistis quod multis, licet magni no
 minis, non obtigit. Et tamen his neglectis ita vos geritis, vt
 fermè insipientius quàm Papa (Saxonicus Lutherus) aga
 ris eò quòd tanquam rem necessariam vrgetis, vt Sacramen
 tum manibus tangatur; Et in hoc perquam egregij Christiani
 videri vultis. Grauius sane in hoc capite impugistis, & pre
 tiosum*

ſioſum hunc theſaurum nimis temerariè tractaſtis, ita mirum non eſſet, tametsi vos Deus è veſtigio puniuiſſet. Omnia alia toleraſſet Deus, ſed quod hac in parte tam temere egiſtis, id vero nulla ratione ferre nouit aut poteſt; quia decretum & quidem ex neceſſitate obligans, feciſtis, quo unicuique facta eſt poteſtas, ut Sacramentum, corpus & ſanguinem Chriſti, tam cupidè & temere tangat, ſine vllò metu aut horrore. Et niſi ab his deſiſtatis, opus non erit, ut aut Imperator aut Rex aut alius quiſpiam me hinc expellat: ipſemet ſponte mea à vobis auſugiam. (Vtinam minas haſce ad rem contuliſſes) Libere dico, neminem hoſtium meorum, quorum tamen ingens eſt multitudo, tantum doloris mihi intuliſſe, quantum vos amici mei hoc unico facto veſtro. Ictum opportunum inflixiſtis. Pergit Lutherus,

Wolt ihr damit gute Chriſten ſeyn/vnd euch dauon rühmen / daß ihr das Sacrament / den Leib Chriſti mit den Händen angreiffet / ſo weren die Juden / Herodes vnd Pilatus die beſten Chriſten geweſen / Ich meine ja / ſie haben den Leib Chriſti angetaſtet. Nein / liebe Freunde / nein / alſo gehets nicht an / das Reich Gottes ſtehet nicht in eufferlichen Dingen / das man greiffen vnd fühlen kan / ſondern im Glauben / vnd in der Krafft. Ja mochteſtu ſprechen / Wir leben / vnd ſollen auch leben nach der Schrifft / ſo hat es Chriſtus alſo eingeſetzt / daß wirs mit den Händen zu vns nemen ſollen / denn er hat geſprochen: Nemet hin / vnd eſſet / das iſt mein Leib / vnd die Jünger habens mit den Händen angegriffen. Warüb ſoltens wirs nicht auch mit den Händen angreifen: Antwort: Wiewol ichs vngeweiſſelt vnd gewiſſlich halte / daß die Jünger deß HErrn Leib mit den Händen angegriffen haben / gebe es auch zu / daß du es ohne Sünde auch

magst thun. Aber sich groß darauff zustewren / vnd
 zupochen / das weiß ich nicht. Denn wenn der Teuffel /
 wie er vns denn genaw sucht / sprechen wird: wo ha-
 stu das in der Schrift gelesen / das nehmen / heisse
 mit den händen angreifen? Wie wil ichs bewehren
 vnd erhalten? Ja wie wil ich ihm begegnen / wenn er
 mir das Widerspiel auß der Schrift stürhelt / vnd be-
 weist / das nehmen / nicht allein mit den Händen em-
 pfahen heist / sondern / durch andere Weise etwas zu
 sich bringen? Als da Johannes schreibet / wie die / so
 den H. Erren creüzigten / ihm haben Essig zutrüncken
 geben / spricht er: Da Jesus den Essig genommen
 hatte. Wie mustu ja bekennen / das Christus den
 Schwamm nicht habe mit den Händen angegriffen /
 denn er war an das Creuz genagelt. Was wil ich
 dann darwider sagen? Ich muß mich da gefangen ge-
 ben / vnd bin beschlossen / also / das ich zulassen muß /
 ich wolle oder wolle nicht / das nehmen nicht allein
 heisse mit den Händen etwas empfangen / sondern auch
 durch andere Weise / wie es geschehen mag / zu mir
 bringen.

Ioann. 19.

*Si vultis hac ratione, inquit, boni esse Christiani, & hoc no-
 mine etiam gloriari, quod Sacramentum, seu corpus Christi
 manibus contingatis; tunc Iudei hoc pacto, Herodes & Pila-
 tus optimi fuissent Christiani. Equidem, opinor, illos Christi
 corpus egregie contigisse, ac contrectasse. Non ita, amici, non
 ita; res aliter se habet: regnum Dei non consistit in re aliqua
 exteriori, qua sensu tactus potest percipi, sed in fide, & poten-
 tia. At, dicas, obiiciasq; viuere debemus, & tenemur secun-
 dum scripturam. Ita Christus Sacramentum hoc instituit, vt
 illud manibus accipiamus, Dixit enim; Accipite & come-
 dite, hoc est corpus meum. Discipuli etiam acceperunt
 mani-*

Matth. 28.

manibus, & attrectarunt. Cur igitur & nos non contrectemus? Respondetur. Quamuis indubitato certoque credo, quod Discipuli Christi corpus manibus attrectarint; quin & ultro largior; quod id sine peccato facere possis; verum in hoc se fundare, & iactitare, hoc non probo. Nam si Diabolus, sicut minuta etiam in nobis sectatur, & venatur, dixerit; Vbi in scriptura legisti, quod accipere significet manibus contrectare? quo pacto id probabo, & sensum illum meum tuebor, & tenebo? Imo, qua ratione illi occurram, si contrarium ex scriptura doceat, probetque; quod verbum, accipere, non solum sit, significetque, attrectare manibus; sed aliam aliquam rationem, quidpiam capere ac sumere? Vt cum Ioannes scribit, quod ij, qui Christum crucifixerunt, ei porrexerint acetum: dicit enim; ^{10AN. 19.} Et cum accepisset Iesus acetum. His fateri cogeris, quod Christus spongiam manibus non contrectarit; iis enim cruci erat confixus. Quid igitur contra hoc argumentum dicam? Cogor dare manus, & victus sum, & vincus: adeo, ut nolim velim concedere debeam; vocem, accipere, non semper significare, manibus contrectare, ac capere; sed, alio, quo id fieri potest, modo, capessere.

Hæc Lutherus de contrectatione & manu prehensione Sacramenti, quæ ipse pro concione nunquam protulisset, nisi Carlstadio gloriam (si qua est in sacrilegio gloria) huius facti inuidisset. Quia enim, inconsulto Luthero, Carlstadius antiquum morem conuellere, & nouum introducere ausus fuit, ideo nimirum pro publica concione vapulare, & quidem grauitè ac multipliciter, debuit; Et Wittebergenses furas Luthero cædendas præbere coacti sunt; quod, neglecto Illebico tripode, Carlstadianum sequi præoptarint; laudem etiam maximam à Luthero reportaturi; si quod auctore Carlstadio fecerunt; id auspiciis Lutheri egissent.

Quæritur XLVII. Vtrum panis in cœna debeat frangi. Affirmant Beza in Epist. ad Tiliam, & in Quæstionibus; Quem ritum longè magis necessarium arbitratur, quàm panis acceptionem manu. Imò Calvinistæ iam eò progrediuntur, vt Prædicantibus, qui panem frangere nolunt, capita vel inuitis frangant; obstinatis exilio proposito, & graui rerum omnium iactura: vt non ita pridem vidit & ingemuit Hassia vel Hassiæ pars à Lutherismo ad Calvinismum transgressa: vbi aliquot ex Lutheri schola Prædicantes maluerunt solum vertere, quàm panem in cœna frangere. Hospinianus quoq; lib. quinto Historiæ Sacramentariæ cap. 5. fractionem non vt liberam, sed vt necessariam defendit: Et pro se etiam Lutheri testimonia ex libro de Missa priuata & vnctione sacerdotali adducit.

Quæritur XLVIII. Vtrum cœna sit paranda & administranda peculiari aliquo habitu, qui à vulgari & quotidiano non nihil discrepet. Respondet Lutherus in captiuitate sua Babylonica, *Curandum est ante omnia, vt omnia illa seponamus, quæ ad institutionem huius Sacramenti puram & simplicem humanis studiis & feruoribus sunt addita: qualia sunt vestes, ornamenta, cantus, preces, organa, lucerne, & vniuersa illa visibilibus rerum pompa, &c.* Idem in Formula Missæ. *Vestis præteriuimus: sed de his, vt de aliis ritibus, sentimus. Permittamus illis vt libere, modo pompa & luxus absit. Neque enim magis places, si in vestibus benedixeris, nec minus places, si sine vestibus benedixeris. Neque enim vestes nos Deo benedicunt.*

Quod Lutherus suadet, hoc Calvinistæ insigniter præstiterunt, & etiamnum præstant; quemadmodum & Lutheranorum nonnulli; licet quidam in præparatione & distributione cœnæ, saltem lineam vestis induant; nonnulli

nulli etiam veteri more casulam (ein *Wefgewande*) & alia olim in Miſſa uſurpari conſueta veſtimenta. Quo ſchemate & habitu in iſtis Lutheranorum *Catechiſmũ* & *Poſtillis* effinguntur, & conuiuatorib. ſuis diſtribuentes pinguntur Prædicantes cœnã coquẽtes ſeu parantes. In ſynodo Caluiniana Londinenſi cap. 24. mādatur, vt qui cœnatoribus cœnam apponit, ſit *decente cappa amictus*. At quaiſ nam hæc erit *cappa*, quæ hunc Miniſtrum quã maximè & decentiſſimè deceat? Verũ de hac re fuſè actum eſt in Muricibus Prædicantiſ cap. 17.

Quæritur XLIX. Vtrum cœna ſit danda ſub vtraque ſpecie. Hodie affirmant omnes Sectarij. Lutherus tam fuit hac in re variuſ & variabilis, vt Proteo mutabilitatis & inconfſtãtiæ palmam præripere voluiſſe videatur. Quade re verbum non addo. Legatur ſepticeps Lutherus Cochlæi, & Lutherus *Biformis* M. Conradi Andrea. Nec dubito, omnem illum, qui tantam in re grauiffima inconfſtãtiam accuratius cum animo ſuo perpenderit, miraturum, qui fiat, quòd adhuc exſtent, qui tali Vertumno aliquid fidei habeant.

DE SACRAMENTO PŒNITENTIAE.

VÆRITVR I. Vtrum pœnitentia, ſeu, vt Nouatores ſæpiuſ vocant, abſolutio ſit Sacramẽtum. Negat Lutherus in libro de Euchariftia ad Waldenſes, vbi duo duntaxat Sacramenta ſtatuit; vt & Philippus in Locis Argentorati excuſis Anno 1523.

Anti-